

Sinuga

Eesti Puuetega Inimeste Koda

Talv
2012

Ajakiri "Sinuga"
ilmub 1994. aastast

Puuetega inimesed 20 aastat muutuste tuultes

TOIMETUS

Toompuiestee 10
10137 Tallinn
epikoda@epikoda.ee
Tel 661 6629

Peatoimetaja
Helen Kask
helen.voog@gmail.com
Toimetusel on õigus
kaastöid lühendada
ja toimetada.

“Sinuga” väljaandja on
MTÜ Eesti Puuetega
Inimeste Koda.

Kujundus
Kati Roosimaa
AS Ajakirjade Kirjastus

“Sinuga”
ilmub 4 korda aastas.

EESTI PUUETEGA INIMESTE KODA
THE ESTONIAN CHAMBER OF DISABLED PEOPLE

Hea Sinuga lugeja!

Helen Kask
peatoimetaja

SEEKORDSES “Sinuga” numbris vaatame ajas tagasi.

2013. aastal tähistavad mitmed puuetega inimeste organisatsioonid, sh EPIKoda, oma 20. tegevusaastapäeva. Ka tänavune puuetega inimeste päeva konverents on pühendatud teemale „Puudega inimesed – 20 aastat muutuste tuultes“.

Ajakirja kokkupanemisel püüdsime leida vanu dokumente, aruandeid ja fotosid; rääkisime inimestega, kes olid algusaastate juures. Selgus, et invaliidikumise varajaste aastate kajastamine ei olegi nii lihtne ja seda vääruslikumad on nende inimeste mälestused ja kirjalikud materjalid, mis on kättesaadavad. Leidsime varasematest “Sinuga” ajakirjadest ja arhiivist palju seda, mis võib-olla on unustusehõlma vajunud, kuid väärrib kindlasti teiega jagamist.

Nii leiategi sellest numbrist ülevaate invaspordi ajaloost Eestis, puuetega inimeste organisatsioonide tekkimisest, EPIKoja ja EPIFondi loomisest. Leidsime infot ka puudega laste hariduse omandamisega seotud murekohtadest. Ka rehabilitatsioonisüsteemi kujunemine sai alguse 1990. aastatel. Värvikad mälestused on EPIKoja välissuhetest, puuetega inimeste kultuurist ja igasuvistest kultuuri-festivalidest.

Minu jaoks on erilisel kohal intervjuu EPIKoja esimese presidendi Hagi Šeiniga, kellega vestlesime minevikust, olevikust ja tulevikust.

**Suur tänu kõigile, kes andsid oma panuse
ajakirja kokkupanekul.**

**Ilusat aastalõppu ning jaksu
uuteks tegemisteks!**

SISUKORD

MÕTE

- 4 Monika Haukanõmme pöördumine

LUUBI ALL

- 5 Puudega inimeste arv

PERSOON

- 6 Hagi Sein: Iseenda eest tuleb seista

EPIKOJA TEGEMISED

- 10 EPIFond eile, täna, homme
12 Puuetega inimeste organisatsioonide kujunemine

VÕRGUSTIK

- 17 Koostöö ja jagatud vastutus
18 Kümneadas kümnendis

HARIDUS

- 20 EPIKoja hariduskomisjoni tööst 2003. aastal

TÖÖ

- 23 Puudega inimene – õigus tööle ja valikutele!?

REHABILITATSIOON

- 25 Rehabilitatsioon läbi aastate

PIIRI TAGA

- 28 Eesti Puuetega Inimeste Koja välissuhete areng 2000-2012

KULTUUR

- 32 Kunstiga tegelemine aitab tervem olla

TERVIS JA SPORT

- 34 Invaspordi ajalugu

Armas ajakirja SINUGA lugeja!

Monika Haukanõmm
EPIKoja juhatuses esimees

Käes on 2012. aasta detsembrikuu ning hinge pugemas jõulude ootus ja uue aasta mõtted-soovid. Aasta lõpus vaatame ikka tagasi tehtule ning seame samme lootuses, et uus tuleb parem kui eelmine ning tehtud saavad tööd ja tegemised, mis võib-olla tegemata jäid. Kuid nagu ütleb vanarahva tarkuski, et kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta, siis parema homse ootuses ei tohi unustada oma tulemise teed.

Eesti Puuetega Inimeste Koda tähistab kohekohe oma 20. tegevusaastat. See on just nii parajalt pikk aeg, et on olemas juba natuke elutarkust, aga veel ka nooruslikku särtsu, kuid siiski on veel palju vaja õppida ja areneda. Puuetega inimeste olukord ja koht ühiskonnas on viimase 20 aastaga oluliselt muutunud, samas esitab uus aeg aina uusi väljakutseid.

3. detsembril, kui tähistame rahvusvahelist puuetega inimeste päeva, toimub traditsiooniline konverents, mis sel aastal on saanud nime „Puudega inimesed – 20 aastat muutuste tuultes“. Soovime heita pilku tagasi ning vaadata ja meenutada, kuidas kujunes Eestis puuetega inimeste võrgustik, kuidas on muutunud ühiskonna väärtused ja hoiakud puuetega inimestesse ning kuidas on meedia kujutanud puuetega inimest. Samas on vaja unistada paremast tulevikust ning mõtiskleda teemal, milliseks kujuneb meie tulevik, kui ühiskonnas on järjest enam erinevate vajadustega inimesi, kuidas käia kaasas ja kohaneda toimuvate muutustega.

26. veebruar on päev, kui 20 aastat tagasi kinnitas tollane sotsiaalminister Marju Lauristin

käskkirjaga nr 52 Eesti Puuetega Inimeste Koda esimese põhikirja, mille kohaselt seati Koda eesmärgiks tõstatada puuetega inimeste probleeme, otsida lahendusteid laialdaseks rehabiliteerimiseks ja integreerimiseks ühiskonda, luua võrdseid võimalusi ning kujundada ühiskondlikku arvamust. Koda avaistungil ütles pr Lauristin järgmised sõnad: *“Eesti ühiskond on puudega ühiskond, kuhu vana süsteem on jätnud sügavad jäljed nii mõttemaailma, seadusandlusesse kui igapäevasesse ellu. Kogu ühiskond vajab mõtteviisi muutust, humaansust. Puuetega inimeste probleemide lahendamiseks on Eestis ühiskonna nägu. Tegemata töid on palju – mida teha kõigepealt, kuidas õiglaselt otsustada – seda ei saa minister ükski teha. Vaja on abilisi, vaja toetajaid. Uued seadused peaksid läbi käima mingi filtri – kas puuetega inimeste vajadusi on arvestatud. Sellepärast oleks neid vaja Kojas läbi arutada. Milliseid organisatsioone toetada, kuidas konflikte lahendada? Kojal on vaja ise otsustada, kuidas edaspidi oma tegevust seada nii, et oleks kõigile kasu.”*

20 aastaga on tehtud palju ning puuetega inimeste nähtavus, kaasatus ja osalemine ühiskonnaelus on jõudnud uuele tasandile, kus tähelepanu on võrdsetel võimalustel ilma erikohtlemiseta. Samas heites pilgu puuetega inimeste alasele statistikale (vt lk 5), tuleb leppida tõsiasjaga, et tee, mis vajab käimist, on veel pikk.

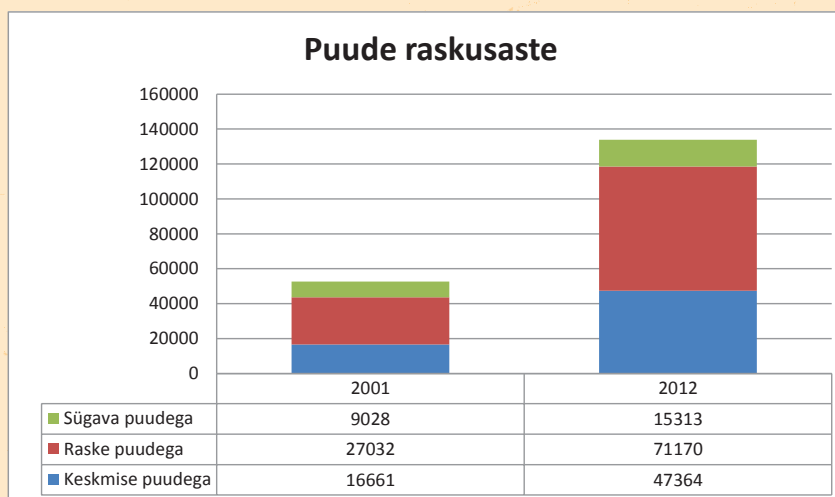
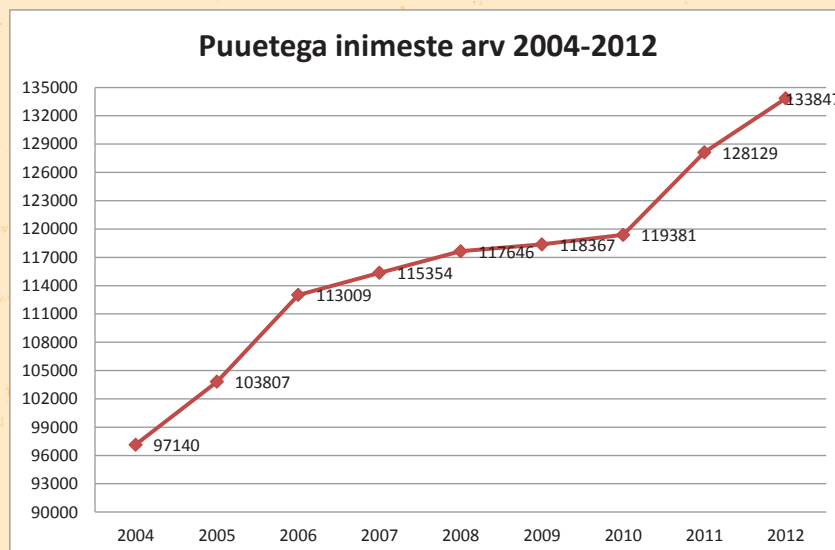
Siiras tänu ja sügav kummardus kõigile, kes on andnud oma südame ja hinge puuetega inimeste olukorra edendamisse, sest ilma optimistide, idealistide ning unistajateta ei saaks me koos rõõmustada kordaminekute üle.

Soovin teile kõigile ilusat jõulukuud, uut ja paremat aastat ning ikka tervist.

Puudega inimeste arv

Puudega inimeste arv on Eestis pidevalt kasvanud. Puudest tulenevalt võib inimene vajada sekkumist ja abi (teenuseid, toetusi jm) mitmest valdkonnast – nii tervise- kui sotsiaalvaldkonnast, abi võimetekohase hariduse omandamisel, ligipääsetavat keskkonda, kohandamist ja abi töölesaamisel ja töötamisel. Abivajadusest hoolimata

tuleb puudega inimesi tunnustada ühiskonna loomuliku osana, kellel on kõik õigused osaleda ühiskonnaelus võrdsetel alustel. Alljärgnevad tabelid Sotsiaalkindlustusameti andmete põhjal annavad hea ülevaate, kuidas on muutunud puuetega inimeste arv ühiskonnas.

Hagi Šein: Iseenda eest tuleb seista

Intervjueris Helen Kask

Eesti Puuetega Inimeste Koda tähistab järgmisel aastal (2013) oma 20. tegevusaastat. Koja esimene president Hagi Šein meenutab Koja loomise algusaegu ning mõtiskleb erivajadustega inimestega seotud teematikat laiemalt.

Hagi Šein, palun meenutage, kuidas teist sai esimene EPIKoja president.

20 aastat on kiiresti möödunud. Tõenäoliselt oli seos sellega, et kaheksakümnendatel tegin seitse aastat saadet „Prillitoos“. Ühtlasi oli see ajahetk, kus hakkasime esimest korda puuetega inimeste küsimustega tegelema. Meile kõigile oli see täiesti uus teema, sest nõukogude meedias ei olnud kombeks puuetega inimestest rääkida. Kui „Prillitoos“ tekkis, puudutasime eelkõige abivahenditega seonduvaid probleeme – kui inimesed jäävad vanaks, teatud võimekus ju kaob. Mul oli hea kolleeg Tõnu Karu Füüsika Instituudist, kes tänu oma tuttavatele tegeles probleemiga ning nii hakkasime saates rääkima eelkõige vanematele inimesele mõeldud abivahenditest, kuni selleni välja, et kui käed ei tööta või selg ei paindu, siis kuidas sukki jalga saada või võtit lukuaugus keerata. Ilmselt siis puudega inimesed tabasid ära, et on koht, kus sellest räägitakse, ja võtsid ise ühendust.

Nimi, mida ma ei unusta, on Mihkel Aitsam, järgnesid kohe teised mehed Leino Viiras, Mati Kuuse ja Juhan Nurme. Puuetega inimesi puudutav oli huvitav ja oluline teema paljude jaoks. Nii sammhaaval hakkasime neist inimestest lugusid tegema ja teemasid käsitlema. Puuetega inimestel oli ka endil vajadus oma probleeme teadvustada, nii leidsime invakeskkonnast hulga inimesi, kes

olid valmis oma probleemidest rääkima, ning jõudsimegi teema avalikuma käsitlemiseni.

Hakkasime ka korraldama „Prillitoosi“ päevi, kus pensionärid tulid välja ja kõndisid viis kilomeetrit, Lauluväljakul toimusid suured esinemised. Kutsusime ka invasportlased sinna, korraldasime ratastoolide võidusõidu ümber vanalinna. Võimuladviku vastasseis sellele oli väga suur, marsruut oli kesklinnas ja tee viis ümber Toompea. Mäletan, et veel üks päev enne toimumist paluti, kas me ei võiks seda üritust mõnes vaiksemas kohas teha ning vähem tähelepanu äratada. Me ütlesime, et vastupidi, eesmärk ongi tähelepanu äratada. Taolisi ratastoolivõidusõite tegime pikka aega ning osales ka välissportlasi. Olin nende inimeste probleemidega kursis ning nii-öelda kõneisikuks, samuti olin teinud mitu dokumentaalfilmi. Kõik viis selleni, et avalikkus seostas mind valdkonnaga. Koja loomise puhul läkski see kuidagi loomulikku rada, et ma presidendiks sain.

Kas nüüd tagantjärele mõeldes oli väljakutse vastuvõtmine kerge otsus?

See oli pigem loomulik otsus, kui sa ajakirjanikuna tegeled igapäevaselt teemaga, ja tänu saadetele ning filmidele olin ju teemas väga sees, tekkis missioonitunne. Mul endal läks muidugi raskeks, kui 90ndate alguses hakkasin televisioonis programmi juhtima ning 1992 olin juba ETV peadirektor. See töö tuli minu jaoks sellisel perioodil, kus ma väga palju ei saanud sellesse panustada ja ise enam ei jaksanud tööd vedada. Seetõttu ka taandusin suhteliselt kiiresti.

Millised olid EPIKoja funktsioonid algusaastatel?

Koja algusaastatel oli palju raskusi – kuidas organiseeruda, kuidas erinevaid huviseid integ-

Foto: Erakogu

reerida; seadusandlus oli puudulik, toetused olematud jpm. Tekkinud oli juba hulk puuetega inimeste organisatsioone. Kuna probleemid puudutasid nii paljusid erinevaid institutsioone, siis seadsime peamiseks eesmärgiks, et kõik istuksid ühise laua taha ning saaksid ühiselt probleemidest aru. Paljud küsimused olid toona lahendamata. Eelkõige ühistegevuse printsiibid ja arusaamine, mida on võimalik teha ja kelle roll see on. Kas on vaja muuta seadusandlust? Millised on olulised

valdkonnad? Väga oluline aspekt Koja moodustamisel oli integratsiooni aspekt: et inimestel on koht, kus kokku tulla ja oma probleeme teadvustada, üksteisele toeks olla. Kui ühine arusaamine on tekkinud, siis ka suhestuda ja esindada puuetega inimesi. Koda oli mõeldud kohana, mis seisab riigi ja puuetega inimeste vahel. Me küll ei kõnelnud kodanikuühiskonnast, aga alginitsiatiiv oli ikka rohujuure tasandilt, et inimene saaks kommunikeeruda riigiga. Sellest selguski, et on

vaja esindusorganisatsiooni, kellel on legitiimsus; ei saa mõelda, et kolm sõpra tulevad kokku ning see ongi organisatsioon.

Kas eesmärkide saavutamine tuli kergelt või oli see pigem hüüdja hää kõrbes?

Ma ei ütleks, et hüüdja hää kõrbes, aga samuti ei saa öelda, et algusaastatest kasvas välja ka väga praktilisi väljundeid. Ma olen ka ühe teise organisatsiooni president olnud, Eestimaa Rahvuste Foorumi, mis ühendas kultuuriseltse. Seal oli sarnane seis, et kui Eesti iseseisvus, siis hakkas kultuuriseltse palju tekkima. Võimalik, et emapuu loomine on tunduvalt olulisem kui seadusandluse parandamine. Koda kestab ka tänaseni, aga asjad, millel ei ole mõtet, ei kesta ju kuigi kaua. Kokkühoidmiskohti, kus inimesed saavad rääkida oma muredest, tuleb alles hoida.

Teie 1986. aastal vändatud tõsielufilmi „Ratastoolitants“ on nimetatud sotsiaalse hoolivuse klassikaks. Millest tekkis filmi idee?

Filmi tegemine tuleb ajakirjaniku missioonist, näed probleemi, hakkad sellega tegelema ning tekib vaimne kohustus. Saatel ja filmil on väga suur vahe – saated toimuvad suhtelised sagedasti, ettevalmistusaeg on lühike, ressursid piiratud. Ühte filmi saab teha kolm-neli kuud, mis võimaldab inimesi ja probleeme sügavamini avada. Film pretendeerib suuremale üldistusele, võimaldab inimesi paremini portreerida, olla filosoofilisem. Televisioonis on paljude ajakirjanike jaoks loomulik, et leides olulise probleemi, tahad sa sellest kõnelemisel jõuda kõrgemale tasemele. Filmi levi on ka suurem, sest saade sureb samal hetkel, kui eetrisse jõuab, taasvaatamise võimalus näiteks toona puudus täielikult. Film võib terve maailma läbi käia! Antud filmil oli ka palju õnne, kuna see oli NSV Liidus esimene film, mis rääkis puudega inimestest, ja „ahaa“-efekt oli äärmiselt suur. Gruusias võitsin suure filmiauhinna ja kuna teema oli tugev, jõudis film isegi Jaapanisse välja.

Filmi tehes veedad nende inimestega palju aega, sa käid ringi ka ilma filmiaparaadita, inimene hakkab sind usaldama ning filmi tekivad juba teistsugused pildid. Filmigrupp võib ühte episoodi teha nädala jagu, tulla veel kord ja vaadata

asju ajas. Julgen väita, et filmitegemine oli asjade loomulik jätk.

Kui ma filmi peategelast Tiit esmakordselt noore neiuna nägin, ei osanud ma uskuda, et midagi sellist on võimalik. Tüdruk, kes ei rääkinud, kes jalgadega tikkis ja joonistas, oli täielik ime. Ja see, mida ta jalgadega kirjutas, näitas ilusat intelligenti ja mõtlemisvõimet – see oli üllatavalt võimas ning ta saigi sellega filmisümboliks.

Ka praegu ei ole veel mõnikord seda arusaamist, et füüsiline puue ei ole alati seotud vaimse puudega ning selle taga võib olla hiilgavalt andekas inimene. See ongi kogu lähtepunkt, kuidas me suudaksime olla tolerantsed, taluda meist erinevat, seda mõista ja sellest õppida. Kokkuvõttes on meil igatüüpi mingi puue, sõltub, kui välja see teistele paistab. Mõne puude „ravimiseks“ on väga vähe vaja. Ka väikelaps on puudega, kui ta ei ulata lülitit vajutama. Tuleb leida abivahend – paned tabureti alla ja saadki sellest lahti (*muigab*).

Filmi tehes õppisin võtma endast erinevaid inimesi võrdsena. Ja paljudes asjades isegi paremate, huvitavamate, julgemate ja jõulisemate. Sotsiaalne hoolivus on seotud, kuid ei alga kaastundest, vaid mõistmisest. Palja kaastundega ei ole palju teha!

Kui palju te tänasel päeval sotsiaalvaldkonna teemade ja küsimustega kursis olete?

Täna on teisi väga häid ajakirjanikke, kes sellega tegelevad. Tiina Kangrot tuleks siin kõigepealt nimetada, küllap neid on teisi. Tiina on tugev natuur ja üks eestkõneleja on seega hetkel kindlasti olemas. Tiina artikleid ma loen, aga temaatikat laiemalt väga ei jälgi.

Kuidas tajute meediaekspordina puuetega inimeste teemade käsitlemist meedias?

Ma ei suuda enam kogu valdkonda hinnata. Puue ei ole enam pelgalt füüsiline puue ning teemad on läinud ka palju suuremaks. Hetkel pean ülikoolis loenguid ja õpetan...

Kui vaatate oma tudengeid, kui palju te märkate huvi oma töödes käsitleda erivajadustega inimeste temaatikat?

Tudengid on väga noored. Võib-olla on see Eesti haridussüsteemi probleem, sest minu välisüliõpilaste ühiskonnatunnetus on märksa teravam ja täpsem. Eestlastest tudengid on sageli kinni oma noore inimese probleemides ja ühiskondlikud silmad tekivad pähe alles tulevikus.

Millest see tuleneb, et Eesti noor ei julge avalikult sõna võtta?

Eks see tuleneb sellest, kuidas neid õpetatakse. Ma ei taha väita, et noor inimene peab pärast kooli lõpetamist mõistma kogu ühiskonna toimimist ja lugema läbi kõik poliitilised uudised. Samas võiks ta olla natuke teadlikum sellest, kuidas ühiskond toimib, millised on inimeste mured ja millised mured on ühiskonnal endal. Selles osas võiksid pliiatsid küll teravamad olla! Kindlasti on see seotud ka tohutu infovooga ja suhtlusvõrgustikega, mis meie kõigi ümber on, kus tühja-tähjaga tegelemine võtab üsna palju aega ega toida hinge. Kahjuks on see nii.

Paljud puuetega inimeste organisatsioonid on mures, et neil ei ole noort järelkasvu.

Hea, kui ei ole, siis on vähe puudega inimesi (*naerab*). Ma olen näinud, et täiskasvanuks saamine võtab aega. Aktiivsete ja tarkade inimeste hulk ühiskonnas ongi väike, mugavam on olla mitte esimeste hulgas. Selleks et teiste eest seista, on vaja teatud hingelaadi, isiklikku kogemust ja tõukejõudu. Inimühiskond on enesesäästlik, aga kunagi ei kao need, kes on nõus lipu maast võtma ja teiste ette astuma. Teine asi on, kui sinna satuvad rumalad ja mitte kõige paremate omadustega inimesed. Ma ei usu, et järjepidevus katkeb. See on ka nende asi, kes täna sel päeval juhivad; nemad peavad leidma noored, keda toetada. Eks see ole seotud veel mitme asjaga, vahel ei taheta konkurenti juurde või oma kohast loobuda. Nii ütledki, et järelkasvu ei ole!

Millist kohta ja rolli näete tulevikus erivajadustega inimestel?

See, milliseks ühiskond kujuneb, sõltub eelkõige poliitilistest otsustest, filosoofiast, maailmavaatest. Eesti ühiskond on läbimas arengufaase, kus olid teised prioriteedid. Ka sotsiaalsüsteem on arene-

Hagi Šein

Sündinud 13. septembril 1945, meediajuht, ajakirjanik ja õppejõud.

Lõpetas 1973 Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) ajaloo ja sotsioloogia eriala. Töötanud aastatel 1967–97 Eesti Televisioonis, 1997–2003 olnud Concordia Rahvusvahelise Ülikooli meediateaduskonna dekaan, 2003–2006 Audentese Ülikooli õppejõud. Õpetanud 1975–88 TRÜ-s ja aastast 1993 Tallinna Pedagoogikaülikoolis (praegu Tallinna Ülikool) televisiooni eriala. Olnud aastast 2006 TLÜ Balti filmi- ja meediakooli direktor, meediaosakonna juhataja ning õppekavade juht, aastast 2007 MTÜ Eesti Filmi Andmebaas peatoimetaja.

Tuntud Eesti Televisioonist saatejuhina, sealhulgas „Aju-rünnaku” (1978–82), „Prillitoosi” (1983–90), „Mõtleme veel” (1987–89) ning „Nõukoja” (1989–90) saatejuht ja autor, teinud mitmeid tõsielufilme („Ratastoolitants”, „Raudrohuttee”, „Lepatriinutalv”).

Aktiivselt käsitlenud teabelevis eelkõige vähemusrühmade, sealhulgas vanurite ja puuetega inimeste probleeme.

Hagi Šein on olnud mitme organisatsiooni liige ja esimees, sh perioodil 1993–1998 Eesti Puuetega Inimeste Koja president.

nud. See filosoofia, mis on riiki juhtinud, ei ole võib-olla kõiki võimalusi kasutanud. Selleks on vaja teistsuguse vaatega inimeste pääsu võimule. Mida rikkamaks ühiskond saab, seda rohkem võimalusi avaneb. Kui majandus nii jõuliselt ei kasva, siis muutub ka sotsiaalne hoolivus keerulisemaks. Selleks on vaja teatud poliitiliste eelistuste olemasolu. Kokkuvõttes on valitsuse otsustada, kuidas ta rahva raha jaotab ja mida prioriteediks seab. Täna tehtud valikud ei tähenda, et homme ei võiks teha teistsuguseid valikuid, mis võivad olla puuetega inimeste valdkonna jaoks avaramad. Ma ei võta ennustada tulevikku, kuid tulevik oleneb ikkagi sellest, kui targad ja riigimehelikud on meie poliitikud, mis on nende prioriteedid ja valikud.

Üks hea soov puuetega inimeste organisatsioonidele nende väljakutseid täis töös!

Soovitan teha mõistlikult ja targalt tugevat häält! Iseenda eest tuleb seista. Kodanikuühiskonda Eestis võib ehitada küll ja veel – see on kaugel ideaalist. Tõe ja õigluse pärast tasub alati selg sirgu ajada ning mitte karta ja pabistada, eriti kui teed seda teiste, mitte enda pärast!

EPIFond eile, täna, homme

Genadi Vaher
SA EPIFond juhataja

EPIFondi kujunemine

Eesti Puuetega Inimeste Koja asutamisel 1993. aastal nähti ette ka Invafondi loomine. Koja teisel istungil leiti, et puuetega inimeste rahalise toetuse sihtotstarbelisema ja parema läbipaistvuse saavutamiseks peab kogu rahaline toetus liikuma läbi Invafondi. Eesti Puuetega Inimeste Fondi (edaspidi EPIFond) asutajaks oli Vabariigi Valitsus. Fondi põhikiri ja nõukogu koosseis kinnitati aprillis 1994 ja registreeriti Tallinna linnavalitsuses 4. mail 1994. Vastavalt põhikirjale oli Fond riigi eelarve väline, mille riiklike vahendite allikaks olid eraldi- sed hasartmängumaksud. 4. veebruaril 1997. aastal kujundati valitsuse otsusega EPIFond ümber sihtasutuseks nimega Sihtasutus Eesti Puuetega Inimeste Fond, millele määrati seitsmeliikmeline nõukogu, kiideti heaks uus põhikiri ning asutaja õiguste teostajaks määrati sotsiaalministeerium. EPIFondi nõukogu 26. mai 1994. aasta istungi otsusega määrati tegevdirektoriks Genadi Vaher, kes fondi ümberkujundamisel sihtasutuseks jätkas juhatajana. 2008. aasta 18. detsembri nõukogu koosoleku otsusega pikendati tema volitusi kuni jaanuari lõpuni 2014.

Asutamisel oli nõukogu 11-liikmeline: esimees **Leonhard Tammeväli** (rahandusministeeriumi osakonnajuhataja), liikmed **Ülle Alt** (Eesti Sotsiaalpanga osakonnajuhataja), **Paavo Kangur** (Aktisiaseltsi Paal esimees), **Allan Kiil** (Parao- lümpiakomitee peasekretär), **Kai Kukk** (Tallinna Kaugõppe Erikeskkooli õppealajuhataja), **Maie Laaniste** (Tallinna Kesksaigla vastuvõtuosakonna juhataja), **Eha Leppik** (sotsiaalministeeriumi peaspetsialist), **Mati Mugur** (Tallinna Invaühingu esimees), **Viive Naere** (kultuuri- ja haridusministeeriumi nõunik), **Ene Päll** (Harju maavalitsuse

sotsiaal- ja tervishoiuosakonna juhataja) ja **Jaan Vinnal** (sotsiaalministeeriumi osakonnajuhataja).

Kõigi nende aastate jooksul on olnud kokku 8 nõukogu koosseisu. Nõukogu esimeesteks on olnud veel **Deiw Rahumägi** (sotsiaalministeeriumi osakonnajuhataja) ja alates 21. detsembrist 1998 **Toomas Sepp** (Tallinna linnasekretär, Eesti Kuulmispuudega Lastevanemate Liidu president).

Nõukogu liikme kohustusi on täitnud **Mati Kuuse** (Eesti Invaspordi Liit), **Merike Martinson** (Eesti Haigete Liit), **Ulvi Tammer-Jäätes** (Eesti Diabeediliit), **Ea Tarjus** (sotsiaalministeerium), **Helve Luik** (Eesti Puuetega Inimeste Koda), **Heino Vollrat** (sotsiaalministeerium), **Ants Leemets** (Eesti Liikumispudega Inimeste Liit), **Kalev Märtnens** (Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit), **Tõnis Rüütel** (Eesti Hasartmängukorraldajate Liit), **Riina Virkus** (sotsiaalministeerium), **Tiina Tammer** (sotsiaalministeerium), **Eve Päärendson** (Eesti Töandjate Keskliit), **Riho Rahuoja** (sotsiaalministeerium), **Marek Helm** (rahandusministeerium), **Siiri Tõniste** (rahandusministeerium) ja **Monika Haukanõmm** (Eesti Puuetega Inimeste Koda).

EPIFond täna ja väljakutsed tulevikus

EPIFond on oma senises tegevuses ja põhimõtetes pidanud kõige olulisemaks puuetega inimeste organisatsioonide ühtse võrgustiku arendamist, tugevdamist ja jätkusuutlikkuse tagamist, et nad suudaksid paremini täita ÜRO puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglitega püstitatud rolle. Selle eesmärgi tagamiseks ei toeta EPIFond EPIKoja organisatsioonide võrgustikule toetusi üksikprojektide konkursi alusel, vaid on välja töötanud ja rakendanud põhimõtted, mis tagavad mingil tasemel toetuse kõigile. Toetuse suurus kujuneb nelja komponendi summast ning arvestab organisatsiooni suurust (nii liikmesorganisatsioonide kui ka üksikliikmete arvu) ja ka

Kõik teed viivad Gen(n)adini.
Foto: erakogu

aktiivsust. Sellega on kõigile võrgustiku organisatsioonidele tagatud minimaalne baastoetus, mis võimaldab neil oma tegevust planeerida, kuid pole piisav selleks, et efektiivselt tegutseda. See asjaolu nõuab organisatsioonidelt aktiivset tegevust lisarahastuse leidmiseks.

EPIFondi senise tegevuse suurim probleem on olnud see, et Fond ei ole suutnud täita oma põhikirjast tulenevaid kohustusi korraldada üritusi oma tegevuse tutvustamiseks ja propageerimiseks ning korraldada tuluüritusi sihtasutusele täiendavate rahaliste vahendite saamiseks. Nende eesmärkide saavutamine võiks olla tuleviku väljakutseks.

Kokkuvõte

Tänu järjepidevale toetusele hasartmängumaksu laekumistest on Eestis üles ehitatud tugev puuetega inimeste organisatsioonide võrgustik, mille liikmed on arvestatavad koostööpartnerid riigile ja kohalikele omavalitsustele. Selleks, et Eesti Puuetega Inimeste Koda ja teised puuetega inimeste organisatsioonid saaksid täita Eesti Vabariigi Invaloliitika Üldkontseptsiooniga neile pandud rolle, vajame stabiilsemat finantsilist

Mis on EPIFond?

Sihtasutuse EPIFond tegevuse põhieesmärgiks on rahaliste vahendite kogumise ja eraldamise kaudu toetada ning soodustada puuetega inimeste integreerumist ühiskonda, nende sotsiaalse aktiivsuse suurendamist ning nendele võrdsete võimaluste loomist hariduse, töö, eluaseme ja muu vajaliku omandamisel. Seadusest tulenevalt on sihtasutuse organiteks viieks aastaks valitud juhatus ning neljaks aastaks määratud nõukogu. Sihtasutuse täidesaatev organ koosneb ühest liikmest – juhatajast, kelle ülesandeks on juhtida ja esindada sihtasutust ning vastutada sihtasutuse tegevuse eest. Nõukogu kavandab sihtasutuse tegevust, korraldab sihtasutuse juhtimist ja teeb järelevalvet sihtasutuse tegevuse üle. Nõukogul on 6 liiget, liikmed määrab ning kutsub tagasi sotsiaalminister.

baasi, kui seda võimaldab praegu kehtiv hasartmängumaksu seadus. Taastada tuleks eelpool mainitud üldkontseptsiooni nõude täitmine – riik garanteerib seadusandlikus korras vahendite laekumise EPIFondi (reegel 16).

Puuetega inimeste organisatsioonide kujunemine

Eha Leppik, EPIKoja peaspetsialist 2005-2010, ajakirja "Sinuga" peatoimetaja 1999-2011

Karin Hanga, EPIKoja tegevjuht

Helen Kask, EPIKoja peaspetsialist

Rääkides puuetega inimeste organisatsioonidest, mõeldi kaheksakümnendatel peamiselt pimedaid ja kurte. Mõlemal puudeliigil olid pika ajalooga esindusorganisatsioonid, mis tegutsesid alates 1921/22. 1980ndatel said organisatsioonid tegutseda vaid koostöös tollaegsete valitsusorganitega.

Alates invaspordi liikumise algusaastatest ning eriti jõuliselt 1985-1987, avaldasid füüsilise puuetega inimesed soovi, et moodustataks sarnane organisatsioon ka teiste puudeliikidega inimeste huvide esindamiseks. Ühingu eesmärgiks seati puuetega inimestele võimaluse loomine, et rääkida kaasa neid puudutavates küsimustes – töö- rakendamine, kutsealane ettevalmistus, olme ja puhkus, abivahendite tootmine, rehabilitatsiooniga seotud küsimused jpm.

Kõigepealt moodustati sotsiaalhooldusministeeriumi juurde Invaliidide Ühingu orgkomitee, mille koosseis kooskõlastati Ametiühingute Nõukogu, tervishoiuministeeriumi, Riikliku Plaanikomi-

tee, Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee ja rahandusministeeriumiga. Orgkomitee koosseis kinnitati sotsiaalhooldusministeeriumi kolleegiumi otsusega detsembris 1987. Invaliidide ühingu moodustamise initsiatiivgruppi kuulus 16 inimest. Organisatsiooni moodustamiseks tuli ministeeriumil paluda luba nii ENSV Ministrite Nõukogult, EKP Keskkomiteelt kui ka NSV Liidu Töö ja Sotsiaalküsimuste Komiteelt. Eesti Invaliidide Ühingu moodustati 27. mail 1988 ja see ühendas üle 20 000 inimese, kellel oli füüsiline puue. Ühingu esimeheks sai Mihkel Aitsam. See oli suur algus, mis andis jõudu ja julgust juba järgmiste organisatsioonide loomiseks.

Uut tuult tiibadesse sai invaliikumine 1989. aastal, mil Tallinnas toimus 2 üritust: ÜRO rahvusvaheline invaliidsusküsimustealane ekspertnõupidamine ja rahvusvahelise rehabilitatsioonorganisatsiooni (*Rehabilitation International*) kongress, kus arutati puuetega laste probleeme. Puuetega laste ja täisealiste inimeste temaatika jõudis aina selgemalt riigivõimu tasandile ja üldsuse tähelepanu alla. Inimesed, kellest ühiskond varasemalt midagi ei teadnud, kes olid olnud "nähtamatud kodanikud", tõstsid julgelt pead, koondusid, said väljendada oma vajadusi ja probleeme ning osaleda nendele lahenduste väljatöötamisel.

Eesti Puuetega Inimeste Koja sünd

Aastatel 1992–1993 tekkis kiirelt puuetega inimeste organisatsioon. Suure panuse selleks andsid eestvedajad nii sotsiaalministeeriumist kui ka puuetega inimesed ise, kes sõitsid läbi maakondade, rääkides organiseerumise vajadusest ja võimalustest. Eesti Puuetega Inimeste Koda loodi 26.veebruari 1993, mil tolleaegne sotsiaalminister Marju Lauristin kinnitas ministeeriumi käskkirjaga Eesti Puuetega Inimeste Koja põhikirja.

Algusaastatel oli EPIKoda sotsiaalministeeriumi juures tegutsev sotsiaalministrile nõuandev organ, mis koosnes erinevate puudeliikide esindajatest ja ministeeriumide esindajatest. Koja eesmärgiks seati puuetega inimeste probleemide tõstatamine, lahenduste otsimine puuetega inimeste laialdaseks rehabiliteerimiseks ja integreerimiseks ühiskonda, võrdsete võimaluste loomine ning ühiskondliku arvamuse kujundamine.

Toona oli kojal 20 liiget ning esimeseks presidendiks valiti Hagi Šein.

Oluline tähtsus oli ka 20.12.1993, mil ÜRO Peaassamblee võttis oma 48. istungjärgul vastu resolutsiooni nr 48/96 „Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid“, mille põhjal loodi tollase ministeeriumi juurde puuetega inimeste kaitse büroo. Tegu oli Eesti Puuetega Inimeste Koja, kultuuri- ja haridusministeeriumi ning puuetega inimeste organisatsioonide esindajatest koosneva kontseptsioonikomisjoniga, mis tuginedes rahvusvahelistele puuetega inimeste võrdsete võimaluste loomise standardreeglitele töötas välja Eesti invapoliitika üldkontseptsiooni eelnõu. Üldkontseptsiooni eelnõu väljatöötamisel osalesid Vilja Kuzmin, Eha Leppik, Kai Kukk, Aleksander Vassenin, Mihkel Aitsam, Genadi Vaher, Volli Pärnla jpt. Valitsus kiitis kontseptsiooni heaks 16. mail 1995. Dokumendil ei olnud küll seaduse jõudu, kuid see andis suunad ja eesmärgid puuetega inimeste olukorra parandamiseks ja elu edasiviimiseks kuni tänaseni. Tänu kontseptsiooni heakskiitmisele hakkas EPIKojast kujunema organisatsioon ning organisatsioonide võrgustik, kellel lasus standardreeglite ellurakendamisel järelevalve, nõustaja ja kooskõlastaja funktsioon.

EPIKoja aluspõhimõtteid muudeti oluliselt 1998. aastal, mil võeti vastu uus, kolmas põhikirja. Selle kohaselt ei saanud EPIKoja koosseisu kuuluda

enam erinevate ministeeriumide ja riigiasutuste esindajad, vaid liikmeteks võisid saada EPIKoja põhikirja tunnistavad ja seda tegevust toetavad ning seadustega kooskõlas registreeritud puuetega inimeste ühingud (seltsid, liidud, kohalikud puuetega inimeste koad).

EPIKojast sai iseseisev MTÜ, mis koondas teisi puuetega inimeste ühinguid ja liite. Selle põhikirja alusel (väiksemate korrigeerimistega) tegutseb EPIKoda siiani; üle-eestiliselt väljakujunenud võrgustikku võib pidada unikaalseks ja hästitoimivaks kogu Euroopa tasandil. Selleks, et see nii oleks, on teinud väga suurt tööd paljud inimesed, EPIKoja presidendid, juhatuse liikmed, tegevõtjad ja liikmesorganisatsioonid.

EPIKoja liikmesorganisatsioonid 2012

Vastavalt 2011. aastal vastu võetud uuele arengukavale aastateks 2011–2016 on EPIKoja tegevuse eesmärgiks puuetega inimeste huvide, õiguste ja vajaduste esindamine, edendamine ja kaitsmine läbi koostöö ning poliitikakujunduse. Selleks arendatakse koostöösuhteid nii riigiasutuste, liikmesorganisatsioonide, teenuseosutajate kui ka avalikkusega.

2012. aastal on EPIKoja liikmesorganisatsioonide arv 46, nendest 16 Eesti igas maakonnas ja Tallinnas tegutsevad puuetega inimeste koad ning 30 puudespetsiifilised ühingud ja liidud. Vahepealsetel aastatel on juurde tekkinud uusi organisatioone, aga on ka neid ühinguid, mis on lõpetanud aktiivse tegutsemise.

Maakondlikud puuetega inimeste koad tegelevad oma maakonnas puuetega inimeste ja nende organisatsioonide tegevuste korraldamisega, viivad läbi teabepäevi, seminare ja ühisüritusi ning on headeks partneriteks kohalikele omavalitsustele hoolekandeteenuste osutamisel. Paljud maakondlikud koad osutavad ka riiklike sotsiaalteenuseid ning on liitunud Toidupanga tegevusega. Puudespetsiifilised liidud on aga kõige pädevamad kaasaraäkijad just oma puudegrupist lähtuvalt. Ühingud ja liidud viivad läbi ka teadlikkust ja tervist edendavaid projekte, millega nad panustavad puuetega inimeste eluolu parandamisse Eestis. Üheskoos saame olla tugev ja arvestatav jõud.

EPIKoja ülesanded

EPIKojal kui katusorganisatsioonil on ülesandeid, mida kanname oma liikmesorganisatsioonide ja puuetega inimeste ees, aga ka riigi ja omavalitsuste kui oluliste koostööpartnerite ees.

Liikmesorganisatsioonidele anname vajalikku uut teavet (näiteks seadusemuudatuste, arengute, aktuaalsete teemade jm kohta), vahendame informatsiooni, pakume koolitusi ja viime läbi seminare, mille teemad on olulised kogu puuetega inimeste võrgustikule.

Samavõrd tähtis on koondada liikmesorganisatsioonide arvamusi, kuidas puuetega inimeste elu Eestis parandada. Ettepanekud on sageli aluseks, mida saame erinevates töögruppides ja komisjonides edasi anda, et mõjutada poliitikate kujundamist. Erinevaid töögrupe on väga palju ja nende teemad on seotud nii sotsiaalhoolekande, tervishoiu, hariduse kui tööturuga. Riigile oleme seega oluline koostööpartner.

Liikmesorganisatsioonidele pakutavad koolitused puudutavad ka organisatsioonide juhtimisega seotud teemasid – kuidas korraldada MTÜ asjaajamist ja kirjutada projekte, aga ka kuidas puhata, st osata ennast välja lülitada töistest tegevustest.

Samuti edastame infokirju, järelepärimisi, arvamusi või kommentaare ning osaleme seminaridel, aruteludes ja raadiosaadetes, võtame sõna ajakirjanduses, et lahendada tuliseid päevakajalisi küsimusi.

Puuetega inimeste teadlikkuse parandamine oma õigustest

Et puuetega inimesed oleksid paremini teadlikud oma õigustest ja võimalustest, viime läbi teabeseminare. Oleme käinud Haapsalus, Võrus, Rakveres, Jõhvis, Paides, Tartus, Pärnus, Kuressaares ja Kärdlas. Kohtudes puuetega inimestega üle Eesti, saame kõige paremini aru, mida on vaja teha. Ka EPIKoja telefon ja postkast on avatud kirjadele ja küsimustele.

Tegevused noortele, töö rahvusvahelisel tasandil

Eraldi tegevused on ette nähtud puuetega noorte aktiivseks tegutsemiseks, mille osas kavandame suuremat rahvusvahelist projekti 2013. aastaks. Rahvusvahelisel areenil panustab EPIKoda aktiivselt Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee tegevusse ning Euroopa Puuetega Inimeste Foorumi algatustesse. Lisaks toimuvad rahvusvahelised seminarid ja konverentsid, kus EPIKoja esindajad osalevad, et saada infot teistes riikides toimunud arengutest, et õppida teiste kogemustest.

Trükised ja teabematerjalid

Oleme andnud välja erinevaid teabematerjale – voldikuid, raamatuid, helikandjaid jm. Need on vastavalt teemale suunatud nii puuetega inimestele, et rääkida toetustest ja teenustest, kui ka puuetega laste vanematele, õpetajatele, lasteasutajatele ja tööandjatele.

Kultuurifestival ja konverents

Iga aastal toimub puuetega inimeste kultuurifestival ning ringjuhtide koolitamine Viljandis. Detsembris toimub rahvusvahelise puuetega inimeste päeva tähistamiseks mõeldud suur konverents.

Tegemist jagub ning igapäevast tööd ei ole mõistlik täpselt kirjeldada. Selge on see, et suurte projektide ja tegude vahele mahutub ka palju väikeseid. Seepärast oleme alati valmis andma nõu ja pakkuma oma abi – palun helistage meile, kui on

küsimusi puuetega inimestele mõeldud toetuste, teenuste, puude, töövõimekaotuse, rehabilitatsiooni, abivahendite vm küsimustes. Vajadusel soovitame ka edasiseid kontakte abi saamiseks.

Tulevikuvisioon, uued väljakutsed

Tuginedes 2011. aastal läbi viidud EPIKoja liikmesorganisatsioonide küsitlusele, selgusid murekohad.

Väljakutsed: organisatsioonide põhirahastus on väike, mistõttu sõltuvad organisatsioonid tugevalt projektitööst, ning oma tegevust tuleb kohandada vastavalt rahastajate nõudmistele. Projektipõhine töö on sageli ajamahukas ega ole alati jätkusuutlik. Lisaks rahastusele on mitmes kohas probleemiks aktiivsete noorte leidmine, kes tuleksid ka mittetulundussektorisse ja võtaksid teatepulga üle juba 20 aastat vapralt töötanud juhtide käest.

Rõõmud: peamiselt rõõmustab EPIKoja liikmesorganisatsioone kokkuhoidev meeskond, tunnustus väljastpoolt organisatsiooni, osavõtjaterohked üritused, aasta-aastalt suurenev koostööpartnerite arv.

EPIKoja struktuur

30 puudespetsiifilist ühingut / liitu,
180 allorganisatsiooni,
üle 21 000 liikme

Eesti Puuetega
Inimeste Koda
9-liikmeline juhatus

16 piirkondlikku puuetega
inimeste koda,
230 allorganisatsiooni,
üle 21 000 liikme

EPIKoja liikmesorganisatsioonid aastal 2012

Eesti Afaasialiit
Eesti Allergialiit
Eesti Autismiühing
Eesti Diabeediliit
Eesti Epilepsialiit
Eesti Fenüülketonuuria Ühing
Eesti Hemofiiliaühing
Eesti Kogelejate Ühing
Eesti Kopsuliit
Eesti Kurtide Liit
Eesti Kutsehaigete Liit
Eesti Kuulmispuudega Laste Vanemate Liit
Eesti Laste Südameliit
Eesti Lihashaigete Selts
Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit
Eesti Neeruhaigete Liit
Eesti Parkinsoniliit
Eesti Pimedate Liit
Eesti Pimekurtide Liit
Eesti Psoriaasiliit
Eesti Sclerosis Multiplexi Ühing
Eesti Tsöliaakia Selts
Eesti Tsüstilise Fibroosi Ühing
Eesti Vaegkuuljate Liit
Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit
Eesti Vähiliit
Eesti Reumaliit
MTÜ Seljaajusonga ja Vesipeahai-
gete Selts
MTÜ Prader-Willi Sündroomi Ühing
MTÜ Naerulinnud

Liidud, seltsid ja ühingud

Harjumaa Puuetega
Inimeste Nõukoda
Hiiumaa Puuetega
Inimeste Koda
Ida-Virumaa Puuetega
Inimeste Koda
Jõgevamaa Puuetega
Inimeste Koda
Järvamaa Puuetega
Inimeste Koda
Läänemaa Puuetega
Inimeste Koda
Lääne-Virumaa Puuetega
Inimeste Koda
Põlvamaa Puuetega
Inimeste Koda
Pärnumaa Puuetega
Inimeste Koda
Raplamaa Puuetega
Inimeste Koda
Saaremaa Puuetega
Inimeste Koda
Valgamaa Puuetega
Inimeste Nõukoda
Viljandimaa Puuetega
Inimeste Koda
Võrumaa Puuetega
Inimeste Koda
Tallinna Puuetega
Inimeste Nõukoda
Tartu Puuetega
Inimeste Koda

Maakondlikud Kojad

Koostöö ja jagatud vastutus

Riho Rahuoja

Hiiu maavanem
1999–2012 Sotsiaalministeeriumi
sotsiaalvaldkonna asekanstler

Teatmeteosed annavad sõnale „koostöö“ üsna lakoonilise seletuse (*Koostöö on mitme subjekti tegevus ühise eesmärgi saavutamiseks*), kuid kahtlemata on iga organisatsiooni või inimese jaoks selle tegevuse taga midagi hoopis enamat.

Minu koostöökogemus erinevate puuetega inimeste organisatsioonidega on viimased paarkümmend aastat lähtunud riigi tasandilt. Koostööd on võimalik ja ka väga vajalik teha igal tasandil. Kui me vaatame kliendi ja teenindaja, lapse ja õpetaja või arsti ja patsiendi koostööd, siis me ei eelda, et alati on tegemist võrdväärsete ja lõpuni teineteist mõistvate partneritega, kuid ei kujuta koostööd ette ilma usaldusliku suhteta.

Ka riigi ja puuetega inimeste organisatsioonide eduka koostöö alustalaks paigutaksin ma vastastikuse usalduse. Ilma selleta ei ole võimalik tulemusliku koostööni jõuda. Olen kogunud koostöövorme, kus ühiste eesmärkide nime all püütakse ellu viia oma varjatud eesmärgid koostööpartnereid lihtsalt ära kasutades. Sellised koostöökatsed on lõppenud edutult, teiste koostööpoolte usalduse kaotusega, mille tagasivõitmine võib võtta aastaid, kui see üldse võimalik on.

Alati on tähtis koostööpartnerite mõistmine, mis tähendab nende vajaduste, võimaluste, ajendite ja motiivide tundmist. Aeg-ajalt tundub mulle, et hukkamõistmisvõime oleme kaasa saanud emapiimaga, aga võime teisi mõista tuleb läbi suure vaeva ja valu. Koostööpartneri halvustamine või põhjendamatu kritiseerimine viitab pigem vastandamisele, on tihti seotud ühe osapoole eneseõigustusega ega soodusta kuidagi liikumist ühiste eesmärkide poole.

Edukaks koostööks on oluline ka partnerite võrdsus. Võrdsus koostöös ei tähenda alati võrdset suurust, võimekust või panustamist, vaid võrdseid võimalusi kaasa rääkida ning jõukohast panust ühiste eesmärkide saavutamiseks. Ühel osapooltel võib olla suurem analüüsi ja seadusloome võimekus, teisel jälle tavaelu probleemide parem tundmine. Väljakutsete või probleemide nägemine erinevatest tahkudest võimaldab koostöös saavutada parima võimaliku tulemuse. Koostöö peab olema kasulik kõikidele osapooltele. Võimalik saadav kasu on reeglina ka kõige suuremaks koostöö motivaatoriks. Tihtipeale on ühise kasu leidmine või väljaselgitamine üsna keeruline. Kui strateegilises plaanis, ehk pikemalt ette vaadates, on ühise kasu leidmine lihtsam, siis taktikalises plaanis on see tihti raskem, kuna partneritelt oodatakse kiireid tulemusi. See viib sageli ühe või teise partneri survestamiseni, mis omakorda kipub koostöövõimet halvama. Koostööd tehes olen püüdnud neid märksõnu järgida, et jõuda jagatud vastutuseneni, mis on võimalik üksteist usaldades, mõistes, võrdseid võimalusi luues ja ühist kasu saades. Vastutus on nagu rõõm, mis jagades ainult suureneb, ja mis saab olla veel parem kui see, et meil kõigil on võimalus võtta endale vastutus ühise tuleviku eest.

Kümnendas kümnendis

Priit Kasepalu

Eesti Pimedate Liidu juhatuse liige

**Eesti Pimedate Liit jõudis mullu kümnendas-
se kümnendisse. 11. detsembril 1921 asu-
tati Tartus silmahaiguste professori Ernst
Blessigi eestvedamisel Eesti Pimedate Hoo-
lekande Selts „Pimedate abi“. Pimedate Liit
peab seda päeva oma asutamisaajaks.**

Seltsi „Pimedate abi“ olulisus seisnes pimedate alg- ja kutsekooli asutamises. Pimedatele hariduse andmisele, töötamisvõimaluste loomisele ja seega nende toimetuleku tagamisele kaasaitamine on olnud osa Eesti nägemispuudega inimeste organisatsiooni tegevusest. Seda iga riigikorra ajal.

Nõukogude võim sulges 1940. aastal kõik neli Eestis tegutsenud pimedate ja vaegnägemisega inimeste seltsi. Pimedate organisatsiooni taasloomiseni jõuti 1951. aastal, kui moodustati Eesti NSV Pimedate Ühing.

Seitsmekümnendatel aastatel kasutati tihti järgmist mõttearendust: „Kodanlikul ajal tegelesid pimedate muredega mitmed seltsid. Pärast sõda korraldasid nende tööd artellid, mis muudeti õppe-tootmiskombinaatideks. Algul tehti harju ja pintsleid. Hiljem lisandusid uued tööalad – plastmasstoodete ja filtrite valmistamine. Kõik plaanid ja sotsialistlikud kohustused on edukalt täidetud. Tublid ei olda üksnes töös, vaid ka taidluses ja spordis. Tuntumad taidluskollektiivid on puhkpilliorkester ning segakoor. Suurim spordisektsioon on kabe-malesektsioon.“

Tol ajal olid pea kõik töötada suutnud ja soovinud nägemisinvalidid – nii nimetati siis nägemispuudega inimesi – rakendatud Pimedate Ühingu ettevõtetes. Kauaaegse Eesti Pimedate Liidu esimehe Ago Kivilo meenutusel töötas hiilgeajal

neljas kombinaadis kokku ligi 1700 inimest, neist üle poole nägemispuudega inimesed.

Seadmetel plastmasstoodete ja õli- ning õhu-filtrite valmistamisest saadud kasum hüvitas käsitööna tehtud harjatoodete kahjumi. Kokkuvõttes andsid ettevõtted kasumit. Sellest edendati nägemispuudega inimeste taidlust ja sporti ning toetati neid inimesi majanduslikult. „Eestist sõideti Jürmalas toimunud Balti vabariikide pimedate ühingute taidlusülevaatusse seitsme suure bussiga, Moskvasse näiteringide ülevaatusse sõiduks telliti rongivagun,“ meenutas Ago Kivilo olnut.

Aidati ka riiki. Nii ehitati Eesti Pimedate Ühingu rahaga Tallinna silmakliinik.

Küsisin kaheksakümnendate aastate lõpul raadiosaates isemajandava Eesti võimaluste üle arutlenud majandusjuhtidelt ja teadlastelt, milliseks kujuneb pimedate ning vaegnägemisega inimeste tööhõive turumajanduses. Küsimusele järgnes mitu sekundit vaikust ja arvamus, et riik peaks nende inimeste toodangu ära ostma.

Paraku ei läinud elu raadiosaates arutlenud majandustegelaste arvamusst mööda. Üheksakümnendate alguseks oli idaturg kadunud. Eesti kauplustesse jõudsid teistes riikides seadmetega valmistatud harjad ja pintsliid. Mõne aastaga vähenes Pimedate Ühingu ettevõtete töötajate arv kümnendikuni. Riigi suhtumist väljendas üldsõnaline lause „Aitame neid, kes ise ennast aitavad.“ Ühingu ettevõtted, kes ise end aidata püüdsid, riigi tuge tegelikkuses ei tundnud.

Appi tulid saatusekaaslased Soomest. Aastail 1996–1998 viidi Soome Nägemispuudeliste Keskliidu ja Soome Rootsikeelsete Nägemispuudeliste Ühingu eestvedamisel läbi PHARE/LIEN projekt „Eesti nägemispuudeliste sotsiaalne ja majanduslik integreerumine ühiskonda“. Selle käigus koolitati rehabilitolooge ja ühingute juhte, pandi alus kaasaegsele punktkirjatrükikoja ning taastati

Eesti Pimedate Liidu juhatuse liige Priit Kasepalu annab tunnustuse „Aasta tegu 2012“ üle Eesti Pimedate Raamatukogu juhatajale Marja Kivihallile. Tänukirja hoiab käes juhatuse esimees Eero Tõniste.

Foto: Mari Sepp

uuel tasemel pimedate kunagine tööala – masseerimine.

Sajandi viimasel ja uue sajandi esimesel kümnendil loodi mitmeid maakondlikke nägemispuudega inimeste ja nende tegevust arendavaid ühinguid. Aastal 1995 kujundati Eesti Pimedate Ühing Eesti Pimedate Liiduks, mis on praegu 16 liikmesühingu katusorganisatsioon. Eesti Pimedate Liidu eesmärk on kaitsta nägemispuudega inimeste huve, esindada neid riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil. Eesmärgi täitmist teenib ka ühiskonnale nende probleemide teadvustamine ja lahendusvõimaluste tutvustamine.

Alates 1987. aastast on Eestis iga aasta 15. oktoobril märgitud rahvusvahelist valge kepi päeva. Sel päeval on korraldatud eriilmelisi üritusi ning tänatud abistajaid ja toetajaid.

Eesti Pimedate Liit tänas sel aastal esmakordselt tunnustusega „Aasta tegu“ asutusi ning organisatsioone, kes on aasta jooksul andnud olulise panuse nägemispuudega inimeste elukvaliteedi tõstmisele.

Tunnustuse „Aasta tegu 2012“ laureaadid on:

Swedbank AS – esimestele sularahaautomaatidele kõneliidese ja pimedatel nende käsitsemist hõlbustavate abivahendite paigaldamise eest;

Eesti Pimedate raamatukogu ja Iceit Teened OÜ – veebiraamatukogu loomise eest;

Tartu Emajõe Kool ja Eesti Keele Instituut – „Eesti punktikirja käsiraamatu“ koostamise ja väljaandmise eest, tunnustades eriliselt tööd sihiteadlikult juhtinud Emajõe Kooli direktorit **Arvo Pattakut**;

SA Teaduskeskus Ahhaa – Tallinnas näituse „Dialog pimeduses“ korraldamise eest;

Eesti Televisioon – heategevussaate „Jõulutunnel“ valmistamise eest, tunnustades eriliselt saatejuhti **Margus Saart**.

EPIKoja hariduskomisjoni tööst 2003. aastal

Helen Kask
EPIKoja peaspetsialist

2003. aasta kuulutati puuetega inimeste aastaks, mis tuletas ühiskonnale meelde, et kõigil inimestel on õigus inimväärsele elule.

Võrdsed võimalused ja õigused enesega toimetulekuks peavad olema tagatud ka puuetega inimestele, sest iseseisva elu üheks aluseks on hea amet, samas tubli töötaja saab täiskasvanust, kellel on korralik haridus. Need mõtted olid EPIKoja hariduskomisjoni töö lähtekohaks aastal 2003. Missugune on olemasolev haridussüsteem ja hariduse kättesaadavus erineva puudega inimestele? Millised on olemasolevad tugisüsteemid? Nendele küsimustele püüdsid komisjoniliikmed toona vastuseid leida. Komisjoni kuulusid Airi Püss, Eesti Kuulmispuuetega Laste Vanemate liidu tegevdiirektor; Janne Jerva, Eesti Pimedate Liidu juhatuse liige, Eesti Pimemassöörade Ühingu tegevjuht; Külli Urb, Liikumispuudega Laste Tugiühingu esimees, Tallinna PIKi juhatuse liige, ja Mihkel Aitsam, Eesti Liikumispuudega Inimeste Liidu liige. Komisjoni tööd juhtis Eda Põld, Kuressaare Vanalinna Kooli toimetulekuklassi õpetaja ja Saaremaa Vaegkuuljate Ühingu esinaine.

Hariduskomisjon kaardistas ära nelja puudeliigi, kuulmis-, nägemis-, liikumis- ja vaimupuudega õpilaste võimalused hariduse kättesaadavuse ja tugisüsteemide osas erinevatel kooliastmetel.

Kõige olulisemad probleemid aastal 2003

Kui laps läheb lasteaiast kooli, tuleb lapsevanemal langetada otsus, kas panna ta tava- või

eriõppeasutusse. 2003. aasta hariduskomisjoni töötulemustest selgub, et puudeliigiti kaasneb mitmesuguseid probleeme: vanematel napib vajalikke teadmisi sobiva õppeasutuse valimisel; õpetajatel puudub valmisolek erivajadustega laste integreerimisel tavakooli; koolides ei ole piisaval määral tugiteenuseid ja kohandatud materjale ning nende kättesaadavus ja kvaliteet on piirkonniti erinev; suurem osa õppeasutusi ei ole ligipääsetavad liikumispuudega õpilastele. Lisaks ei ole riiklik õppeprogramm kõigile lastele võimetekohane, näiteks toimetuleku õppekava läbinud noored vajaksid vähemalt kaheaastast kutsesuunitlusega jätkuõpet teadmiste ja oskuste kinnistamiseks. Pärast kohustusliku põhihariduse omandamist seisavad paljud puudega lapsed uue keerulise küsimuse ees – mis ja kuidas edasi? Gümnaasiumiharidus või õppimine kutsekoolis? Seada siht ja suund kõrghariduse suunas? Jääda turvaliste koduseinte vahele? Langetades otsuse ühe või teise valiku kasuks, seisavad vanemad silmitsi juba tuttavate muredega. Hariduskomisjon toob välja puudused kutsehariduse omandamisel, eriti keerulises olukorras on siin nägemispuude ja vaimupuudega noored. Probleemiks on nii rehabiliteerimis- kui tugiteenuste puudumine, samuti spetsialistide ja õppeasutuste ebapiisavad oskused kaasamiseks.

Järgnevas tabelis on esitatud kõige olulisemad murekohad hariduses aastal 2003 ning ettepanekud olukorra leevendamiseks. (Vaata lk 21)

ERIVAJADUS	ÜLDANDMED 2003	PROBLEEMID HARIDUSES	ETTEPANEKUD
Kuulmispuue	2–15% elanikkonnast; lapsi ja noori 500–600; viipekeele kasutajaid 200	<ul style="list-style-type: none"> • Tavakooli õpetajate kogemuste ja teadmiste puudus kuulmispuuetega lastega • Õppevahendite puudus • Erikoolide finantseerimine erinevatel alustel ja erikoolide võrgustik süsteemitu • Riiklikud õppekavad ei ole paindlikud • Kutseõppe vastuvõtt ning õppeprogrammis püsimine keeruline • Surdologopeedilise abi kättesaadavuse puudus • Viipekeele õpingutõlkide puudus, samuti vanemate vähene viipekeele oskus • Täienduskoolituse süsteemi puudumine 	<ul style="list-style-type: none"> • Õpetajate, lastevanemate, spetsialistide suurem koostöö • HTMi-poolne rahastus õppevahendite väljaandmiseks • Korrastada erikoolide võrk, erikoolide riiklik finantseerimine • Muuta kutseõppesse vastuvõtt paindlikumaks • Taastada surdologopeedilise koolituse täienduskoolitus Tartu Ülikoolis • Suurendada viipekeele tõlkide riiklikku koolitustellimust; stabiilsed viipekeelekursused maakonnades • Luua täienduskoolituse süsteem, sh hiliskurdistunutele suult lugemise ja viipekeele õpetuse süsteem erikoolide juurde
Nägemispuue	2% elanikkonnast ehk umbes 10 000 inimest	<ul style="list-style-type: none"> • Nägemispuudega õpilaste vähenenud integreeritus tavakooli • Eestis ainult üks nägemispuudega lastele mõeldud erikool • Kohandatud õppematerjalide vähesus • Tugiteenuste vähesus (isiklik abistaja, rehabilitatsiooniteenused, abivahendid, psühholoogiline nõustamine jne) • Edasiõppe võimaluste vähesus pärast põhihariduse omandamist 	<ul style="list-style-type: none"> • Parandada rehabilitatsiooniteenuste finantseerimist, kättesaadavust ja olemasolu, koostööd teenusepakkujate vahel; lisaks sotsiaalministeeriumi määratlemine nägemispuudega inimeste rehabilitatsioonil • Kohandada õppematerjale erinevatel kooliastmetel õppivatele õpilastele, sh kõrgkoolis õppivatele noortele • Täienduskoolitused erinevatele sihtgruppidele ja spetsialistidele
Liikumispuue	Hinnanguliselt 15% elanikkonnast	<ul style="list-style-type: none"> • Õppeasutused kohandamata • Koolid ei ole valmis liikumispuudega õpilaste õpetamiseks • Oskamatus koostada individuaalseid õppekavu; riiklik õppekava liiga mahukas • Gümnaasiumiharidust ei ole võimalik omandada koduõppe vormis 	<ul style="list-style-type: none"> • Raske ja sügava liikumispuudega inimeste kõrg- ja kutseõppeasutustes õppimisega seotud lisakulude (isiklik abistaja, transport, õpilaskodu, abivahendid, õppemaks) kompenseerimiseks tuleb leida vajalik riigieelarveline summa • Rohkem koolitusi spetsialistidele, õpetajatele, lastevanematele • IÕK laialdasem rakendamine; koduõppe võimalus ka gümnaasiumis
Vaimupuue	Üle 15 000 isiku, sh kooliealistest lastest 2% vaimupuudega	<ul style="list-style-type: none"> • Vanemate vähene teadlikkus õppeasutuse valimisel • Vajadus jätkuõppeks pärast põhihariduse omandamist • Sotsiaal- ja haridusvaldkonna nõrk koostöö • Väga vähe valikuvõimalusi pärast põhihariduse omandamist • Tavakooli õpetaja vähene teadlikkus tööks vaimupuudega õpilastega 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanemate nõustamine kooli valiku osas • Luua vähemalt kaheaastane kutsesuunitlusega jätkuõpe õpitu kinnistamiseks • Lisakoolitused tavakooli õpetajatele

2012. aasta olukorda vaadates on põhjust rõõmustamiseks, sest haridusvaldkonnas on tehtud palju – paranenud on õpetajate, lastevanemate ja spetsialistide teadlikkus, arenenud on sotsiaal- ja haridusvaldkonna koostöö, loodud on vajalikke õppematerjale, märkimisväärselt on paranenud hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus kutseõppesse jpm. Samas tuleb tunnistada, et paljud probleemid, mis kaardistati aastal 2003, on päevakorras ka täna ja tulevikus. Lisaks on HEV-õpilaste sihtgrupp oluliselt laienenud, mis esitab pedagoogidele ja spetsialistidele üha keerulisemaid väljakutsed. Kindlasti saab väita, et ha-

ridusvaldkonnas on tehtud suur töö, kuid umbes sama oluline töö ootab ees ka tulevikus!

Hariduskomisjon jagas toona mõtet, mis sobib aluseks ka tulevaste tegevuste planeerimisel – mida haritum on inimene, seda paremini tuleb ta toime oma eluga. Riik peaks looma kõikidele kodanikele võrdsed võimalused hariduse omandamiseks, sh looma uusi tugisüsteeme, täiustama ja täiendama olemasolevad. Otsustusprotsessidesse on oluline kaasata puuetega inimesi ning viia läbi ja jätkata arutelusid puuetega inimeste organisatsioonide, kohalike omavalitsuste ja riigiesindajate vahel.

HEV-õpilaste õppekorralduse arengusuunad

Eesti hariduskorralduses on toimumas olulised muudatused ning on loomulik, et ka hariduslike erivajadustega õpilaste õppe edasiste arengusuundade väljatöötamine on üks osa sellest. Haridus- ja teadusministeeriumi üheks prioriteediks on koostada hariduslike erivajadustega õpilaste õppe paremaks korraldamiseks arendustegevuskava aastateks 2013–2020.

Fookuses on teema tervikuna ja komplekselt, st käsitletakse hariduslike erivajadustega õppurite kõiki sihtrühmi olenemata kooli tüübist või omandivormist. Kõige olulisemateks eesmärkideks on tagada kõikidele hariduslike erivajadustega õppuritele, sh puuetega õpilastele senisest parem ligipääs haridusele ning vajalike tugisüsteemide toimimine. Töötatakse välja meetmed, et puuetega õpilastel rakenduks nende põhiõigus elada kodus ning õppida elukohalähedases koolis. Samas on vajalik säilitada ja korrastada erikoolide võrku nende õpilaste jaoks, kes vajavad väga spetsii-

filist õppekorraldust ning ressursimahukaid tugisüsteeme.

Püstitatud eesmärkide täitmiseks on vaja senisest täpsemalt kokku leppida riigi ja kohalike omavalitsuse kohustused ning vastutus, sidustada tõhusamalt haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna teenused, tõsta kõikide koolide õpetajate võimekust tööks erivajadustega lastega ning luua optimaalne koolivõrk Eestis tervikuna, arvestades õpilaste arvu, nende paiknemist ja piirkondlikke vajadusi. Kogu see tegevus on väga laiaulatuslik ning üleöö kardinaalseid muutusi ellu viia ei ole võimalik. Seetõttu seatakse esialgsed sihid aastani 2020, arvestades HEV-õpilaste liike ja eripära, õppimist erikoolis või kaasatust tavakooli ning sellega kaasnevat täiendavate ressursside vajadust.

Tiina Kivirand
Haridus- ja teadusministeerium,
üldharidusosakonna nõunik

Puudega inimene – õigus tööle ja valikutele!?

Monika Haukanõmm
EPIKoja juhatuse esimees

Viimastel aastatel räägitakse üha sagedamini ja murelikumas toonis puudega inimeste arvu kasvust ning eriliselt on välja toodud just tööealiste puudega inimeste arvu kiire suurenemise probleem.

Teisalt väheneb Eestis tööealine elanikkond ning aktiivselt tööturul osalevate inimeste arv. Kui veel 2001. a oli Eestis ca 44 000 töövõimekaoga inimest, siis 2010. a oli vastav arv ca 78 000 inimest ehk kasv 75%, moodustades 5,7% rahvastikust. Kõikidest töövõimekaotusega inimestest on 48,4%-le määratud ka puude raskusaste. 2010. aasta alguseks oli Eesti rahvaarv kahanenud 1,34 miljonini, mis on ligi 30 000 inimest vähem kui aastal 2000. Eelkõige on vähenenud laste ja noorte arv ning kasvanud 65aastaste ja vanemate inimeste osakaal rahvastikus. Seega on igati loogiline järeldus, et iga inimene on Eestile ääretult tähtis ning iga töökäsi ülimalt teretulnud.

Mis on püsiv töövõimekaotus?

See tähendab seisundit, kus inimene on püsiva terviserikke tõttu kaotanud täielikult või osaliselt töövõime ega saa üldse või endises mahus tööga elatist teenida.

Püsiva töövõimekaotusega inimeste arvu kasv on põhjendatav ühest küljest eluea kasvuga, teisest küljest on puude ja töövõimekaotuse taotlemisele kaasa aidanud riigi majanduse muutumine. Kehvema tervisega tööealised inimesed taotlevad püsiva töövõimekaotuse ja/või puude

raskusastme määramist, et saada sissetulekut. Arvestades sotsiaal-majanduslikku olukorda, kasvab puuetega ja töövõimekaotusega inimeste arv ka järgnevatel aastatel ning seoses sellega suureneb ka vajadus suunata süsteemi rohkem raha.

Töötav inimene panustab riigieelarve täitmisse läbi maksude tasumise, kuid veelgi tähtsam on asjaolu, et **töötamine tähendab igale inimesele, sh puudega inimesele, kindlat sissetulekut ja võimalust majanduslikult paremini hakkama saada ning võimalust ennast teostada, tunda vajalikuna ja luua suhtlusvõrgustikku enda ümber.** Töötamine annab ka põhjuse ennast hommikul üles ajada, korda teha ja õue minna, ehk tunda ennast täisväärtusliku ja võrdse ühiskonna liikmena. Õigus tööle ja iseseisvusele on üks inimõigustest, mis on sõnaselgelt välja toodud ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis, mis alates selle aasta 30. maist on Eesti riigile ülimuslik ning täitmiseks kohustuslik. Konventsiooni kohaselt peab riik looma eeldused, et igal puudega inimesel on võimalus tööle võrdsetel alustel teistega.

Kahjuks on nii Eestis kui ka mujal maailmas jõutud tõdemuseni, et isik, kes on kord juba töövõimekaotuse tõttu süsteemi sisenenud, sealt enam ei välju, ning riik jääb maksma toetusi ja isikul puudub motivatsioon tööle asuda.

Tihti on inimestel hirm, et **kui ta läheb tööle, siis lõpetatakse talle toetuse ja/või pensioni maksmine.** Eestis kehtib puudega inimese jaoks soodne kord, sest tööealise inimese toetust töötamise korral ära ei võeta, isegi kui isikul on määratud 100% töövõimekaotus ning ta töötab täiskoormusega. Miks toetusi ei vähendata või ära ei võeta, tuleneb asjaolust, et puudedetoetuse eesmärk on hüvi-

tada puudest tekkivad lisakulutused. Kehtiva sotsiaaltoetuste seaduse alusel võib maksta töötavale puudega inimesele töötamistoetust, mis on mõeldud töötamisega seotud lisakulude hüvitamiseks.

Sarnane loogika kehtib ka töövõimetuspensionipuhul, st ka töövõimetuspensionist ei jää inimene tööle asumisel ilma. Samas võidakse töövõimetuse protsenti vähendada järgmiste hindamiste käigus (6 kuud kuni 5 aastat), mistõttu väheneks ka töövõimetuspension.

Probleemid ja takistused tööhõive edendamisel on paljuski jäänud aastate jooksul samaks.

Üks näide siinkohal. Kui meil on puude raskusastet ja töövõimetust omavaid tööealisi

inimesi ca 186 000, siis puudega töötute osakaal registreeritud töötute hulgas on viimasel paaril aastal olnud 3–4%. 2012. aasta II kvartali lõpus oli Töötukassas töötuna arvel 1594 puudega inimest, mis moodustas 4% kõigist registreeritud töötutest. Puudega tööealistest inimestest on 2012. aastal tööga hõivatud 18%, kümme aastat tagasi oli see 25%.

Vähendamaks riigi kulutusi pikemas perspektiivis ning suurendamaks puuetega inimeste iseseisvust, on vajalik erivajaduse varajane märkamine ja kiire reageerimine. Aastatega on olukord paremaks muutunud, kuid takistusi, mis ei võimalda täisväärtusliku elu, on jätkuvalt. Kuid me liigume.

2004. aastal tõi Eesti Puuetega Inimeste Koja tööhõive komisjon välja järgmised tõkked, mis on takistuseks puuetega inimeste tööhõive edenemisele:

Eelarvamused – tööandjatel, poliitikakujundajatel ja puudega inimestel puudub info, teadmised ning kogemus ning selle tõttu on välja kujunenud eelarvamused kummastki osapoolest.

Puudulik ligipääs haridusele ja koolitusele – puudega inimestel ei ole sageli võimalik saada töökohta ega koolitust vastavalt nende vajadustele, võimetele ja vaimsusele.

Motivatsioonipuudus ja ebapiisav abi tööks ettevalmistamisel – teatud juhtudel pole puudega inimestel piisavat motivatsiooni ega vajalikku tuge (nt rehabilitatsioonikeskustes, toetatud töötamise teenused), et valmistada ennast ette tööleasumiseks.

Löksud toetuste süsteemis – toetuste süsteem ei ärgita puudega inimesi (eriti sügava puudega inimesi) sisenema või naasma tööturule.

Transport ja kommunikatsioon – mitteligipääsetav transport ning hooned raskendavad või sageli muudavad võimatuks puudega inimese liikumise kodust tööle või kooli. Samuti pole informatsioon tihti kättesaadav, näiteks kuulmispuudelistele või õpiraskustega inimestele.

Tööandjate lisakulu – tööandjad pole nõus või neil pole võimalik kanda puudega inimese töөлövõtmisega seotud lisakulusid – nt kompenseerida madalam töövõime või parandada ruumide ligipääsetavust või tehnilist varustatust, samuti on puudulik töökeskkonna seadusest tulenevate nõuete täitmine.

Diskrimineerimine – liiga palju on juhtumeid, kus tööandjad diskrimineerivad tööd otsivaid puudega inimesi või juba töötavaid puudega inimesi.

Turvalisuse puudus töötamisel – võrreldes lapseootel naistega, ei ole puudega inimesed piisavalt kaitstud vallandamise eest. Diskrimineerimise kaitse printsiip eeldab õiguste võrdset kaitset ning võrdset kohtlemist.

Puudega inimestele kohandatud töökohad – piisavalt ei ole puudega inimestele kohandatud ja ka nn kaitstud töökohti.

Et tööturu riskirühma kuuluvad inimesed leiaksid endale sobiva töö ning oleksid võimelised töökohta säilitama, on vajalik muuta praegu kehtivat süsteemi tervikuna, sest vanamoodi jätkata ei ole mõistlik.

Rehabilitatsioon läbi aastate

Karin Hanga
EPIKoja tegevjuht

Alljärgnevalt väike tagasivaade rehabilitatsiooniteenuse kujunemisele ja olukorrale Eestis aastatel 1995–2004.

Peamine on see, et rehabilitatsiooni olulised põhimõtted ei ole muutunud ja kehtivad ka praegu, kuigi tundub, et need on mattunud rehabilitatsiooniteenusega seotud igapäevastes probleemidesse. Ka kitsaskohad on paljuski samad.

Rehabilitatsiooni kujunemine Eestis, rehabilitatsiooni mõiste kujunemine 1995–1999

Üks esimesi dokumente, mis Eestis toob sisse *rehabilitatsiooni* mõiste, on puuetega inimeste võrdsete võimaluste loomise standardreeglid (1995). Selle dokumendi kohaselt on rehabilitatsioon ehk rehabiliteerimine protsess, mille eesmärgiks on saavutada ja hoida puuetega inimeste võimalikult kõrget füüsilise, meelelise, intellektuaalse, psüühilise ja/või sotsiaalse funktsioneerimise taset, võimaldades neile nii suuremat iseseisvust.

Rehabilitatsioon sisaldab:

- 1) funktsioonide arendamise ja/või taastamise;
- 2) puudumise või piiratuse kompenseerimise meetmeid.

Samuti tuuakse välja, et rehabilitatsioon ei hõlma esialgset meditsiinilist abi. Rehabilitatsiooni üldmõiste sisaldab taastusravi, sotsiaalset, pedagoogilist ja ametialast rehabilitatsiooni (*Puuetega inimeste võrdsete võimaluste standardreeglid, 1995*).

1999. aastal ei olnud Eestis ühtset riiklikku süsteemi, mis kindlustanuks puudega või kroonilise haigusega inimesele parima kaasaegse rehabilitatsiooni, on kirjutanud Eha Leppik 1999. aastal.

Iga valdkond, mis rehabilitatsiooniga tegeles, seda ka mingil määral tegi, kuid puudus lülid vaheline koordineeritud tegevus. Seetõttu seati riikliku rehabiliteerimiskontseptsiooni koostamiseks loodud töögrupi poolt (eesotsas Tartu Ülikooli Kliinikumiga) eesmärgiks fikseerida täpsemini erinevate osapoolte (tervis, sotsiaal, haridus ja tööturg) vastutuste piirid. Samu piire kompame ka 2012. aastal.

1999. aastal välja töötatud rehabiliteerimiskontseptsioon toob välja, et rehabilitatsioon on erinevatest meetmetest koosnev protsess, mille eesmärgiks on funktsioonide piiratuse või puudumise kompenseerimine, võimalikult kõrge kehalise, vaimse, intellektuaalse, psüühilise või sotsiaalse funktsioneerimise taseme saavutamine ning hoidmine selleks, et rakendada tulemuslikult puuetega inimeste õigust elada iseseisvalt, sotsiaalselt integreeruda ja võtta osa ühiskonnaelust sõltumata vanusest ning puude põhjusest või laadist (*Sotsiaalministeerium, 1999*).

Välja on toodud rehabilitatsioonile iseloomulikud tunnused, mida on oluline rõhutada ka tänasel päeval:

- rehabilitatsiooni sotsiaalne ja majanduslik tulemuslikkus (tegevus on suunatud konkreetse puudega inimese jaoks püstitatud eesmärkide saavutamiseks);
- ajaline määratletus (rehabilitatsioon on ajaliselt piiritletud tegevus);
- inimese enese osalus (keegi teine ei saa puudega inimese eest midagi ära teha. Inimene võtab ise endale vastavasisulise eesmärgi ja kohustuse);
- kvalifitseeritud kaadri olemasolu ja rakendamine rehabilitatsioonis;
- koostöösuhted keskkonnaga, millesse inimene elama, tööle ja õppima asub;

Kursuste liigid:

- **Diagnoosi- või puudeliigijärgsed kursused**, kus osalesid teatud kindla diagnoosi või puudega inimesed. Ühesuguste probleemidega inimesed leidsid sageli paremini ühise keele, samuti oli puude ja probleemide suhtelise sarnasuse tõttu neid võimalik paremini nõustada.
- **Teemakursused**, kus erineva puudega inimesi ühendasid sarnased probleemid suhtlemisel, enesega toimetulekul psühholoogilisel tasandil jms. Sellest lähtuvalt pakuti välja teemad ja lektorid, nt inimsuhtete kriis, masendus ja stressist ülesaamine, elujõukursus jne.
- **Perekursused** olid suunatud puudega laste ja puudega täiskasvanute peredele. Neil kursustel pakuti tuge nii lastele kui nende vanematele ja õdedele-vendadele.
- **Venekeelsed kursused**, kus emakeeles mõtlemine ja töötamine lubas vene keelt kõnelevatel puudega inimestel ennast paremini tunda, samuti jõudis igasugune abi kliendi kiiremini.

Kursuse programmis pakuti erinevaid võimalusi nõustamiseks: loengud, grupid, individuaalne nõustamine jne. Tähtsaks peeti ka puudega inimeste omavahelist suhtlemist, mille käigus toimus kogemuste vahetamine ja üksteise toetamine spetsialistide suunamisel. Tulemuslikkus saavutati kogu rühma toel, on välja toonud Mihkel Aitsam.

- koostöösuhthed inimese ravi eest vastutava institutsiooniga – rehabilitatsiooni käsitletakse omaette seisva erialana, aga mitte ravist sõltumatult.

Rõhutatakse, et rehabilitatsioon on vajalik inimese integreerimiseks ühiskonda ning rehabilitatsiooni eesmärgid on järgmised:

- inimese võimalikult suure iseseisvuse ja sõltumatus saavutamine;
- sotsiaalselt väärtustatud rollide saavutamine;
- funktsioneerimise parandamine ja rahulolu oma keskkonnas;
- rahaliste kulutuste perspektiivne vähendamine.

Samuti selgitatakse, et kuna rehabiliteerimise alla kaldutakse sageli paigutama teiste sektorite, peamiselt tervishoiu ja haridusvaldkonna tegematajätmissi, on rehabiliteerimist otstarbekas defineerida võimalikult rangelt ja sotsiaalselt mõõdetava tulemuse keskselt (1999).

Rehabilitatsioonikursused Karaski Keskuses

Rääkides rehabilitatsiooni kujunemisest Eestis, on oluliseks panuseks Mihkel Aitsami eestvedamisel Karaski Keskuses Põlvamaal aastatel 1994–2000 läbi viidud erinevatele puudeliikidele suunatud sotsiaalpsühholoogilised rehabilitatsioonikursused. Kursuste eesmärk oli aidata puuetega inimestel, kroonilistel haigetel ja nende pereliikmetel paremini integreeruda ühiskonda iseseisvate liikmetena, toetudes nii võrdse nõustamise töö põhimõtetele kui rehabilitatsiooni alusprintsipidele.

Mihkel Aitsami materjalidest selgub, et kursused aitasid inimestel kohaneda oma puudest tingitud elumuutustega ja tõstsid klientide enesehinnangut. Kursused olid mõeldud erineva puudega inimestele ja nende pereliikmetele, sealhulgas

- puudega lastele ja nende peredele;
- puudega noortele ja nende lähedastele;
- täiskasvanud puudega inimestele;
- eakatele puudega inimestele;
- puudega inimestega tegelevatele sotsiaaltöötajatele.

Puuetega inimeste organisatsioonide tegevus

Puudespetsiifilisi rehabilitatsioonikursusi pakkus enamasti EPIKoja liikmesorganisatsioonidest, otsides toetust rahvusvahelistest ja siseriiklikest projektidest, sh koondprojektid läbi EPIFondi. Kursuste sisuks oli oma puudeliigi inimestele informatsiooni, nõustamise ja toetuse pakkumine, psühholoogiline toetus ja vajalike toimetulekuskuste õpe.

Riikliku rehabilitatsioonisüsteemi kujunemine 2000–2005

2000. aastal jõustus puuetega inimeste sotsiaalsete seadus, mis oli aluseks riiklikult koordineeritud rehabilitatsioonisüsteemi loomisele. Alustati rehabilitatsiooniplaanide koostamist, esimestel aastatel vaid puudega lastele. Sotsiaalministri käskkirjaga oli kinnitatud 10 asutust, kes lastele plaane koostasid ning olid toeks lapsevanematele keerulise olukorraga toimetulemisel. Oma kogemusi on varasemates "Sinuga" numbrites jaganud spetsialistid Pärnust, Haapsalust ja Tallinnast.

Peagi alustati rehabilitatsiooniplaanide koostamist ka pikaajalise raske psüühikahäirega isikutele, kes viibisid hoolekandeesutustes, ning alates 2002. aastast täisealistele puudega inimestele; osaliselt seostatuna puude raskusastme määramisega.

Teenust rahastas sotsiaalministeerium, kes eraldas raha maavalitsustele, kes omakorda kaardistasid piirkonna puudega laste ja täisealiste vajadused ning sõlmisid lepingud piirkonna teenuseosutajatega rehabilitatsiooniteenuse saamiseks. Täisealistel puudega inimestel oli võimalik teenuseid saada rehabilitatsioonitoetuse vahenditest (rehabilitatsioonitoetus oli üks riiklikest sotsiaalsetest, 800 krooni aastas). Kuigi vahendeid ja spetsialiste oli vähe, meenutatakse seda aega rehabilitatsioonis hea sõnaga – säilinud oli paindlikkus.

EPIKoja juures tegutsenud rehabiliteerimiskomisjon on murekohtadena 2003. aastal välja toonud, et vajadus on töötada välja sotsiaalteenuste kirjeldused, kvaliteedi ühtsed miinimumnõuded ning rehabilitatsiooniasutuse spetsialistide pädevuse kriteeriumid. Järgmisel, 2013. aastal, möödub

Näiteid diagnoosijärgsetest kursustest Karaski Keskuses 2000. aastal, mida viidi läbi koos puudeliiki esindava organisatsiooniga:

Kursus pimedatele ja vaegnägijatele, Eesti Pimedate Liit

Vähihaige laps peres, Eesti Vähihaigete Lastevanemate Tugiliit

Afaasiakursus, Eesti Afaasialiit

Kursus sclerosis multiplex'i haigetele, Eesti Sclerosis Multiplex Ühing

Kursus lihasehaigetele, Eesti Lihasehaigete Selts

Elada liikumispuudega, Eesti Liikumispuudega Inimeste Ühingute Liit

Peres on fenüülketonuuriahaige, Eesti Fenüülketonuuria Ühing

Kursus Parkinsoni tõve põdejatele, Eesti Parkinsonihaiguse Selts

Abiks vaegkuuljale, Eesti Vaegkuuljate Ühing

Vaimupuudega lapse elu ja toimetulek, Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit

Südamele toeks, Eesti Südameliit

Kursus neeruhaigetele, Eesti Neeruhaigete Selts

Rehabilitatsioonikursusel osalemiseks tuli võtta ühendust kas Karaski Keskusega või vastava puudeliigi organisatsiooniga, mis koostas inimestest nimekirja ja esitas taotluse rahastamise osas kursusel osaleja elukohajärgse linna või maakonna sotsiaalosakonda.

Sellistest rehabilitatsioonikursustest on tänapäeval väga suur puudus.

nendest ettepanekutest 10 aastat ja need on endiselt aktuaalsed.

Alates 2004. aastast alustati rahastamissüsteemi muutustega ja kaotati rehabilitatsiooniteenuste rahastamine maavalitsuste kaudu; täiskasvanute ja laste rehabilitatsiooniteenuseid hakati rahastama ja koordineerima läbi Sotsiaalkindlustusamet. 2005. aastal jõustusid seadusemuudatused, mis paljuski kehtivad tänaseni.

Eesti Puuetega Inimeste Koja

välissuhete areng 2000-2012

Meelis Joost

EPIKoja välissuhete peaspetsialist

Eesti Puuetega Inimeste Koja 20. aastapäeva hakul on huvitav meenutada, kuidas on viimasel tosinal aastal arenenud Koja väliskoostöö, kontaktid lähemate ja kaugemate maade puuetega inimeste organisatsioonidega.

Alustada tuleb ilmselt algusest – vähemalt saan ise mälus tuulata ning üles leida mõned olulised algatused ja tegemised.

Koda külastab Rootsi puuetega inimeste katusorganisatsiooni

2000. aasta suvel külastasin koos Tartu Puuetega Inimeste Koja delegatsiooniga Rootsit ja Norrat. Tutvusime Rootsi puuetega inimeste katusorganisatsiooni Göteborgi liikmesorganisatsiooni tööhõiveprojektiga ning Øverby puuetega laste nõustamiskeskusega Norras, kus meile tegi põhjaliku ülevaate Anne Daniel Karlsen. Kogu tagasi jõudes oli hea meel õnnestunud käigust, ees ootasid puhkuspäevad Järvamaal. Maal talus olles helises telefon. Toru teises otsas oli Senta Tartu Kojast, kes rääkis, et oleks kiiresti vaja tegutseda,

et EPIKoja võrgustiku esindajate kavandatud külaskäik Stockholmi, Rootsi puuetega inimeste katusorganisatsiooni juurde saaks tõrgeteta toimuda. Koja-poolne kontaktisik ei saanud enam teemaga edasi tegelda ning toimetama hakata oleks vaja kohe.

Külaskäik Rootsi toimus ja oli kasulik – oli ju eelkõige Soome, aga ka Rootsi ja Taani eeskujul juba 1993. aastal loodud Eestis süsteem, mis tõi ühise arutelulaua taha erinevaid puudeliike ühendavate inimeste organisatsioonid. Seega oli külaskäik Rootsi pigem taaskinnitus valitud suuna õigsusele. Suurem ja põhjalikum tegevus Euroopa kontaktide suunal alles algas, kui EPIKoja juhatus ja eestseisja Helve Luik andsid suuna uurimaks välja, mida oleks Kojal võita või kaotada liitumisest üleeuroopalise võrgustikuga Euroopa Puuetega Inimeste Foorum.

2001–2003 – aktiivsed aastad koostöö algatamisel

Euroopa Puuetega Inimeste Foorumiga liitus EPIKoda juba 2001. aastal, esmalt vaatlejaliikmena. See staatus võimaldas Kojal osaleda Euroopa Liidu liitumiselsetes algatustes, mida võimaldati läbi EDFi (*European Disability Forum*). 2003. aastaks oli Koda juba valmis viima ellu suuremat teavitustööd seoses käimasoleva Euroopa puuetega inimeste aastaga. Koostöös Taani puuetega inimeste katusorganisatsiooni DSIGA toimus

Balti koostöölepingu sõlmimine Tallinnas 10. septembril 2009.
Vasakult: Rasa Rasa Kavaliauskaite, Gunta Anča ja Helve Luik.
Foto: Meelis Joost

2003. aasta augustis EPIKoja võrgustiku liikmete külaskäik Taani. Samaks aastaks oli ka selgunud, et EPIKoda osaleb EDFiga täisliikmena liituvate organisatsioonide arenduseks suunatud projektis, mida vedas EDF. Eestis toimusid selle projekti raames arutelud organisatsiooni arengu ja puuetega inimeste tööhõive valdkonnas, mida aitasid vedada Rootsi kolleeg Ingemar Färm ning John Clark Ühendkuningriigist.

2003. aastal liitus Koda ühena viiest asutajast Eesti-Rootsi ühisalgatusega, mille eesmärgiks on puuetega laste ja perede elukvaliteedi parandamine, info ja abi osutamine. Sihtasutuse vormis loodud Sihtasutus Eesti Agrenska Fond asus Tamistu endisesse mõisahoonesse rajama puuetega laste ja perede nõustamiskeskust. Täna on keskuse peahoone, mis väga pikka aega seisis tühjana, igapäevases kasutuses, ja vaid 20% sellest suurest restaureerimistööst on veel tegemata. Keskuse teenuste spekter on aasta-aastalt laienenud, samuti on osalemine Eesti Agrenska tegevuses aidanud Kojal kui organisatsioonil olla paremini kursis Euroopa algatustega harvaesinevate haiguste ning laiemalt patsientide õiguste temaga. Koostöö EURORDISE, üleeuroopalise harvaesinevate haiguste patsientide võrgustikuga algaski juba 2003.

aastal ning on vaheaegadega kestnud praeguseni. Koda on Euroopa Patsientide Foorumi liige alates 2009. aastast.

2003–2006 kohtaktid kinnistuvad – EPIKoja Toompuiestee 10 keskuse valmimine Phare piiriülese koostöö tulemusena

Leides Euroopas kontakte ja arutades koostöövõimalusi, tekkisid ajapikku sõprussidemed organisatsioonidega, kellega on alati võimalik ühiseid algatusi ellu viia. Sellisteks headeks koostööpartneriteks said nendel aastatel Läti organisatsioon SUSTENTO, Soome puuetega inimeste liikumise aktivistid eesotsas Pekka Tuomise ja Pirkko Mahlamäkiga, Rootsi ja Taani katusorganisatsioonid ning Leedu puuetega inimeste foorum.

Ühiselt Eesti-Rootsi-Läti ja Leedu koostöös ellu viidud piiriülese koostöö projekt Phare programmist aastatel 2005–2006 tugevdas neid kontakte veelgi. Phare projekti üks oluline eesmärk oli võimaldada osalevatele organisatsioonidele edaspidigi kontakte säilitada. Projekti raames valmis EPIKoja Toompuiestee 10 maja, mis oli aastaid seisnud kasutamata. 2003. aastal, kui Koda kolis välja sotsiaalministeeriumi rendipinnalt ja asus Toompuiestee 10 krundile väiksesse hoovimajja,

EDFi üldkogu 2009. aastal. Delegaadid Toomas Mihkelson ja Kirke-Anneli Kuld hääletavad EDFi presidendi valimistel. Foto: Meelis Joost

kus praegu tegutseb Eesti Reumaliit, sai veelgi selgemaks, et sellistest tingimustest ei piisa kogu võrgustiku vajadustele.

Maja avamisel viibinud Rootsi katusorganisatsiooni HSO toonane president Ingemar Färm avaldas arvamust, et see on kõige ilusam kodu puuetega inimeste katusorganisatsioonil kogu Euroopas. Selline tunnustus teeb ainult rõõmu.

2006–2010 – uute kontaktide esiletõus ja igapäevase koostöö ülalpidamine

Aastatel 2006–2010 on EPIKoja kontaktid ja panus koostöösse riikidega, mis ei asu meie ukstelävel, muutunud aktiivsemaks. Eelkõige on olnud põnev võtta vastu delegatsioone Gruusiast ja Kasahstanist, samuti on EPIKoja võrgustiku liikmed saanud osaleda koostöös ja üritustel Türgis, Ukrainas, Iisraelis. Eesti delegatsioonide koosseisus oleme osalenud koolitusprojektide raames külaskäikudel-loengusarjades, mis on suunatud Gruusia ja Kasahstani sotsiaalsüsteemide, sh puuetega inimeste hoolekandesüsteemide arendamiseks. Vaadates kaugemate maade olukorda ja kogemust, pole meil Eestis põhjust

väga nuriseda. Eriti oluline on meie võrgustiku saavutus leida kõigile 46 liikmesorganisatsioonile baasrahastus, mida Eestis on võimalik korraldada hasartmängumaksu vahendite kaudu. Enamiku riikide organisatsioonid võivad sellisest võimalusest vaid unistada.

Samal perioodil asus Koda aktiivselt tegelema temaatikaga Disain kõigile/Universaalne disain. Toimus seminare, mida toetasid Põhjamaade tervishoiu kõrgkool Göteborgis, Põhjamaade Ministrite Nõukogu, Norra elamumajanduse tugistruktuur Husbanken ja teisedki asutused. Tõlkisime eesti keelde „Disain kõigile“ juhendmaterjale, toimusid regionaalseminarid Eesti piirkondades. Sellest tööst omakorda on kasvanud välja mitu projekti, Koja tegevus sellel suunal on aidanud kaasa kogu „Universaalse disaini“ mõteteviisi levikule Eestis, ehkki tööd tuleb aktiivselt jätkata.

Üks väljakasvanud algatus teemast Disain kõigile/Universaalne disain oli Norra Vabariigi Vabariigi Fondi projekt „Stuktuurifondide ligipääsetavuse monitoring“ aastatel 2008–2010, kus partneriks oli Põhjamaade organisatsioon Nordiska Handicappförbundet. Projekt keskendus Euroopa

Liidu tõukefondide ligipääsetava elluviimise teemale – toimusid arutelud fondide elluviimise eest vastutavate asutustega, anti välja teemat tutvustav voldik ja viidi läbi arutelu Pärnus (koostöös Pärnumaa Puuetega Inimeste Kojaga).

2010–2012 – ikka edasi, ei sammugi tagasi

Paari viimase aasta tegevusi sissejuhatav pealkiri tundub ehk liiga naiivne ja optimistlik, arvestades raskusi, millega meie võrgustikul on tulnud silmitsi seista – toetuste, toetavate teenuste, võrgustiku rahastamise ebapiisav tase jne. Väliskoostöös on siiski nii, et vastastikku huvipakkuvat tegevust, alalist koostööd, tõelist toetust ja sõprust ei ole võimalik saada, kui sellesse ei panusta kogu aeg.

Intensiivne tegutsemine ÜRO Puuetega inimeste konventsiooni ratifitseerimise nimel iseloomustab kindlasti kõige enam viimaseid aastaid EPIKoja välissuhetealases tegevuses. Iga infokild ja nõuanne, kuidas paremini ja kiiremini jõuda ratifitseerimiseni, kuidas paremini tutvustada konventsiooni sisu ja ise sellest aru saada, on olnud ülitähtis. 2010. aasta suvel esines Kojas avaliku loenguga pr Susan Parker, USA puuetega inimeste

tööhõivepoliitika arengu büroo direktor, varem Rehabilitation International rahvusvahelise organisatsiooni juht ning USA sotsiaalminister.

Tänavu 19. oktoobril, juba pärast konventsiooni ratifitseerimist, esinesid EPIKoja ja EDFi ühisminiaril EDFi ja ülemaailmse puuetega inimeste liikumise juht Yannis Vardakastanis ning EDFi poliitikaseptsiolist Javier Güemes. Teemaks oli ÜRO konventsiooni järelevalve korraldamine ja Euroopa Liidu tõukefondide järgmise eelarveperioodi elluviimise küsimused – eelkõige vajadus viia projekte ellu nii, et ei tekiks uusi tõkkeid puuetega inimestele.

Parajasti on käimas uue Norra Vabariikide Fondi taotluse väljatöötamine, seekord koostöös Norra puuetega noorte ühenduse ja „Disain kõigile“ liikumise ekspertidega. Koostöö eesmärk on leida ühiskonnas laiemat toetust „Disain kõigile“ mõtteviisile, samal ajal leides kaasa mõtlema uusi asutusi ja organisatsioone, kellega koostöö või kokkupuutepunktid on seni olnud piiratud. Loodame, et koostööettepanek leiab toetust ning järgnevatel aastatel saame oma väliskoostööd värskendada Norra suunal, kes pole Euroopa Liidu liige ning kellega kontaktide hoidmine ELis toimivate tegevuste kaudu on raskem.

Arendusseminar "ÜRÜ ja ELi poliitika ellurakendamine puuetega inimeste olukorra parandamiseks - KELLEGA ja KUIDAS?". Fotol EDFi president Yannis Vardakastanis ja loo autor Meelis Joost (esiplaanil). Foto: Helen Kask

Kunstiga tegelemine

Urve Kimmel
Viljandi PIKi tegevjuht

Juba muinasajal saadi aru, et laulul, tantsul ja muusikal on teraapiline mõju. Pinged taanduvad, kui sisene maalinäitusele või vaatame filmi või teatrietendust.

Meeleolu muutub ja tervis paraneb, kui teeme ise midagi loovat, joonistame, mängime pilli, laulame, tantsime, kirjutame luuletusi, loome kauneid kudumeid ja muid käsitööesemeid. Enamik inimesi on rohkem kuulajad-vaatajad kui isetegijad. Nii üks kui teine pakuvad võimalust hingeelu korrastada ja energiat koguda. Loovtegevus on lõbus mäng, mis lubab hetkeks argimured unustada ja hingelist tasakaalu taastada. Seega võib loominguline tegevus olla eneseabivahend ja stressiga toimetuleku allikas.

20 aastat tagasi meil peaaegu puudusid puuetega inimeste taidluskollektiivid. Kui üldse kuskil millegagi tegeldi, siis natuke hooldekodudes. Olukord muutus pärast seda, kui tekkisid maakondlikud kojad ja vabariiklikud liidud. Alul pandi rõhku loengulisele tegevusele, toimetuleku- ja tervishoiuõpetusele, mis on kahtlemata vajalik, kuid loominguline tegevus on siiski üks väga oluline osa teraapiast.

Vabariiklik kultuurifestival

Eesti Puuetega Inimeste Koja ja Viljandimaa Puuetega Inimeste Nõukoja korraldusel toimub alates 1995. aastast iga aasta juunikuus vabariiklik puuetega inimeste kultuurifestival. Idee tekkis siis, kui Viljandi Kultuurikolledž korraldas esmakordselt täiendusõppe koolitusi draamaringide juhendajatele, kes tegelesid erivajadustega inimestega. Nendel koolitustel tekkis juhendajatel soov saada veel kokku koos oma truppidega ja vahetada kogemusi ning võtta teineteise pealt mõõtu. Eestvedajateks olid Reet Siimer ja Elle Are.

Esimestel aastatel toimusid ülevaatused hooldekodude truppidele Karula hooldekodus ja Kodade

ning liitude kollektiivide ülevaatus Viljandi Koidu Seltsi majas. Majutus oli Sammuli puhkebaasis – külalistemajas, kämpingutes ja telkides; toitlustamine toimus kohapeal, kus kokad valmistasid süüa suures sõjaväekatlas. See oli omamoodi põnev rituaal. Mõni aasta hiljem kolisime majutusega Sammuli puhkebaasist Vana-Võidu ühiselamutesse, sest puhkebaas läks ootamatult pankrotti ja kaks päeva enne festivali saime teada, et kõik tuleb kiiresti ümber organiseerida.

Tegutsemistahe ja südamesoojus ühendavad neid mitutsada inimest, kes terve aasta töötavad selle nimel, et pakkuda Viljandis mõnusat huumorit, mahedat muusikat, hardaid mõtisklushetki, osavat sõnaseadmist, kergejalgset tantsukaart, loovliikumist, pantomiimi ja ühislaulu. Festival annab taidluskollektiivide tegevusele järjepidevuse ja kindla eesmärgi. Eriti hea märk on see, et pea igal aastal tuleb juurde uusi kollektiive ja üksikesinejaid.

Kultuurifestivalil saavad kokku erinevate puudeliikidega inimesed, jagatakse kogemusi ning saadakse uusi mõtteid, ideid ja sõpru. Meie staažikad veteranid on Tartu Puuetega Inimeste Koja lauluansamblid, Pärnu Kurtide ühingu pantomiimigrupp, Haapsalu Kojateater, Tõrva puuetega inimeste näitering, Saaremaa Puuetega Inimeste Koja ansambel Viu, Viljandi Invateater Karlanda, Põhja-Eesti Pimedate ühingu lauljad ja puhkpilliorkester, Narva Kannike ja Eenar. Püüdsin siin meenutada neid kollektiive, kes on meil üle 10 korra festivalil käinud, palun teistel mitte solvuda, sest ruum on piiratud. Loomulikult sügav kummardus kõigile kollektiividele ja nende tublidele juhendajatele.

Meie eesmärgiks on see, et puuetega inimesed saaksid rohkem enesekindlust ja tahtejõudu tegelda erinevate kunstiliikidega, tunda rõõmu kooskäimisest ning pakkuda kunstielamusi teistele inimestele.

Juhendajate roll on väga tähtis

Et õpetamine ja õppimine hästi toimiks, peab kahe osapoole vahel olema eriline suhe. Õpetaja

aitab tervem olla

ja õppija vahelised suhted on määrava tähtsusega, et saavutada edu mis tahes alal. Õppimine läbi kogemuse rõõmsas tegevuses viib märkamatult uute teadmiste juurde. Ning juhendaja ülesanne ongi otsida teid, kuidas teadmised toetaksid sotsiaalset ja kultuurilist arengut. Festivali paremaks korraldamiseks ja kunstilise taseme tõstmiseks oleme korraldanud ringijuhtide koolitusi alates 2001. aastast.

Juhendajatele toimuvad loengud draamateerapiast, kunstilisest kujundamisest ja lavalisest liikumisest. Samuti viime läbi praktilisi õppusi: rahvalikud mängud, tantsud, siidimaali õppimine, lavakujundus, grimeerimine jne.

Muusikaõpetaja Malle Pisarev on meie koolituste ja festivalide žürii tõeline pärl. Ta on läbi viinud kütkestavaid muusikatunde, õpetanud kasutama erinevaid pille, kellade mängu, laulumänge, ette valmistanud kõigile CDd õppematerjalidega. Tantsuõpetaja Paul Bobkovi tantsud on nii populaarsed, et küsimusi jagub veel peale tunde. Alati uute ideedega tuleb Elle Are, kes väga huvitavalt räägib draamateerapiast. Oodatud on Enn Meesaare lavalise liikumise tunnid. Altmar Looris on Viljandi Nukuteatris jaganud teadmisi varjuteatri tegemisel ja selles, kuidas lihtsate vahenditega korraldada etendusi teemal „Teater kohvis“.

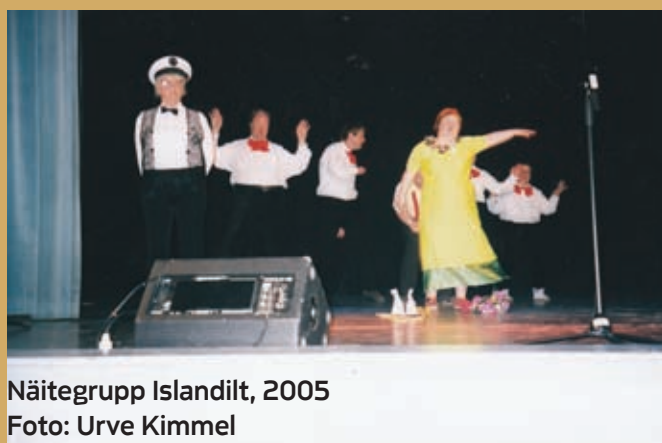
Toimuvad ka õppekursioonid Viljandi linna kultuuriasutustesse. Koolitused on alati tõised ja sisukad. Meie jaoks on tähtis see, et osalejad on rahul ja ootavad järgmist kokkusaamist rõõmuga.

Iga koolituse lõpetame sellega, et kõik osavõtjad analüüsivad teemasid, mis kõige rohkem meeldis ja mida võiks kindlasti järgmisel koolitusel käsitleda. Nii on ka korraldajatel kergem õppekavasid koostada. Kultuurfestivali ja ringijuhtide koolituste pöhirahastaja on Eesti Puuetega Inimeste Koda. Toetajateks on veel Eesti Kultuurkapital, Viljandi linnavalitsus ja Viljandimaa Omavalituste Liit.

Kuidas minna edasi? Kuni jätkub tegijaid, tuleb kultuurfestivali korraldada. Vaja oleks ka käsitöömeistrite tegevuse koordineerimist. Aastaid tagasi oli meil soov viia läbi vabariiklikud

Pärnu Ratastooliklubi *line*-tantsugrupp, 2005.
Foto: Urve Kimmel

Näitegrupp Islandilt, 2005
Foto: Urve Kimmel

käsitöömeistrite päevad koos näitusega, kuid siis tuli masu ja rahaliste vahendite puudumisel jäi see teostamata. Puuetega inimesed vajavad rohkem kultuuriüritusi: teatrikülastusi, õppekursioone, taidluskollektiivides ja huviklubides osalemise võimalust. Selliseid projekte ei taheta meil aga kahjuks rahastada; öeldakse, et oma seltsielu eest tuleb tasuda oma rahakotiga. Aga kui kogu pension kulub kommunaalkuludeks, ravimitele ja toidule, siis tahes tahtma jääb inimene seltsielust ilma. Siin peaks olema mõtteainet ametnikele ja paindlikumat suhtumist rahastajate poolt. Loovuse uurija ja humanistliku psühholoogia klassik A. Maslow on väitnud, et loovus=tervis. Loominguline ja seltskondlik tegevus aitab meil eluprobleemidega palju kergemini hakkama saada ja tervem olla.

INVASPOORDI ajalugu

Mihkel Aitsam

Pikaajaline puuetega inimeste liikumise eestvedaja

Invaspordi algusaastad

1980. aasta veebruarikuu teisel poolel ilmus Õhtulehes järgmine kuulutus: „15. märtsil on Keilas-Ohtu tee 5 kutsutud kõik, kes on huvitatud ühingu Autom Tallinna osakonna juurde käsijuhtimisautode omanike sektori loomisest. Eesmärgiks on: tegelda sõidumeisterlikkuse tõstmise (s.h. 1981. a kehtima hakkava uue liiklusmäärustiku õppimisega) ja autospordiga – vigursõit ja rahvarallid käsijuhtimisautodele. Kõik on tere-tulnud.“

Kuulutuse avaldajaks oli Votele Luha, Harju Automi instruktor, kes tegeles rahvarallide korraldamise, sõidumeisterlikkuse ja liiklusmäärustiku õpetamisega. Ise oli ta invaliid (kui ma ei eksi, puudus ta paremal jalal põid ja ta käis karkudega). Läksin minagi sinna. Kokku tuli ligi 30 inimest, kes kasutasid tollaegseid invaliididele kohandatud autosid-motokärusid (Zaporožetsid, Moskvitšid, žigulid, kolme- ja neljarattalised motokärud). Juhtkonna valik toimus põhimõttel, et julge hundi rind on rasvane – samm ette. Votele Luhast sai esimees, minust tema asetäitja. Minu peale jäi suhtlemine ajakirjandusega ning agitatsiooni-propagandatöö. Ei usu, et keegi kohale tulnutest aimas, et paneme aluse invaliidide “ärkamisajale” omaaegses NSV Liidus, s.o plahvatuslikult kiirele protsessile, mis viisid invaspordiühingute tekkeni nii Eestis kui kogu NSVLis.

Kaheksakümnendatel väga populaarse telesaate “Prililitoos” saatejuht Hagi Šein intervjuerib Mihkel Aitsamit.

Rallitiim Mati Kuuse - Rein Lillema. See pole enam vist rahvaralli, vaid juba sportlik ralli, kus osaleti lausa Žiguliga!!! Muuseas, 30. jaanuari 1987. aasta Invaspordiföderatsiooni presiidiumi nõukogu koosoleku protokollist on lugeda: Eelmisel presiidiumil tegime taotluse M. Kuusele ralliauto saamiseks. ALMAVÜ vastas, et käsijuhtimisega sõidukeil pole üldse õigus üldrallidest osa võtta.”

Algas kõik Jaanikurallist

Sektori tegevus algas entusiastlikult, eriti tublit tööd tehti Jaanikuralli ettevalmistamisel, mis muutusid kohe iga-aastaseks, mõne aasta pärast lisandusid sügisesed Mihklirallid.

“Jaaniku-80” toimus enne jaanipäeva Keilas ja selle lähikonnas. Sõidukid olid jagatud 3 gruppi: Zaporožetsid, Moskvitšid-Žigulid ja motokärud. Keskmised kiirused olid tugevasti piiratud, kuid tänu kaardilugejate eksimistele ja muudele “apsudele” jätkus põnevust ja kihutamist küllaga. Ise osalesin samuti rallil.

Invaliidide valmisolek osaleda ühisüritustel oli fantastiline. Selle heaks näiteks võib tuua 1983. aasta Jaanikuralli Paldiski külje all Põllkülas. Stardieelsel ööl oli metsik äike. Kui varahommikul sõitsime Eesti Raadio reporteri Liina Kuzmaga Põllkülla, oli hinges kahtlus, kas seal üldse kedagi on. Pilt oli aga vapustav, sest kõik olid kohal.

Sektori tegevuses algasid juhatuse liikmete graafikujärgsed valved ja vastuvõtnud kindlatel nädalapäevadel Keilas Ohtu tee 5, käivitus oma ühiskondlike autoinspektorite grupi töö, algas liikluseeskirjade õppimine, vigur- ja jäärajasõitude treeningud, põhimõttelise uudisena ka kohtumised sotsiaalhooldusministeeriumi ja teiste ametkondade töötajatega.

1981. aastal taandas Vootele Luha tervislikel põhjustel end Tallinna Automi Käsijuhtimissõidukite Sektori esimehe kohalt. See koorem tuli minu kanda, sekretäri, informaatori ja sidepidaja kohustusi palusin täita Elgi Saarel. Organisatsiooni “juhtoina” vahetus toob aga alati kaasa suuremaid või väiksemaid muudatusi, nii oli ka minu saamisega esimeheks. Vootele Luha töötas Automi Harju rajooni osakonnas instruktorina ning tema tabas oma töö käigus ära, et invaliidide käsijuhtimissõidukite omanikega ei tegele keegi, need on jäetud omapäi. See oli väga tänuväärne tähelepanek, aga veelgi tähtsam on, et ta leppis kokku Automi vabariikliku nõukogu esimehe Valdur Tammingu ja Tallinna linnaorganisatsiooni esimehe Virve Kiisaga sektori loomise Tallinna organisatsiooni juurde. Tänapäevases mõttes hakkas sektor tööle kui fännklubi, ühendavaks teljeks oli auto ja autosport.

Nagu sõjalis-patriootlikud mängud! Sel ajal, 1984, aga tavaline. Mati Mugur heidab granaati.

Ratastoolikorvpalli töid Eestisse soomlased. 1989. aastal seda mängiti, käidi Soomes võistlustelgi, aga kahjuks suri see ala kiiresti välja tegijate vähesuse ja varustuse probleemide tõttu.

Algse sektori liikmeskonna moodustasid invaliidid-käsijuhtimissõidukite omanikud ja nende perekonnaliikmed. Mida aeg edasi, seda enam liitus ka sõidukita invaliide, nende peresid ja sõpru-tuttavaid. Oli ju tegemist ainsa legaalse invaliide ühendava organisatsiooniga, inimeste suhtlemis- ja mõttevahetusvajadus oli aga suur. Mina nägin ja näen praegugi käsijuhtimissõidukis invaliidi jalgu, tema liikumis-, mitte spordivahendit. Loomulikult annavad autospordivõistlused emotsionaalselt palju nii osavõtjatele kui pealtvaatajatele, kuid see jääb ikkagi elitaarseks spordiks, sest võistlejatele ei ole see odav. Auto ettevalmistus, bensiin, “kõksakate ja purunemiste” remont jm nõuab raha. Liikmeskonna täienemine teistsuguste huvidega invaliididega ja hoopis teisesuunaliste kohtumiste-ürituste korraldamine ei meeldinud kahjuks Vootele Luhale.

NSVLis invaliide ei olnud

NSV Liidus jagunesid invaliidid tinglikult kahte gruppi.

Esiteks need, keda aktsepteeriti avalikult riiklikult toetamist-abistamist vajavateks. Nendeks olid pimedad ja kurdid, kellel olid oma ühingud ja põhiliselt oma liikmeskonna tööjõu kasutamisele rajatud tootmisettevõtted. Ja teiseks need, kes olid tunnustatud invaliidideks (kõik peale kurtide ja pimedate), kuid kellel puudusid ühingud ja nende tootmisettevõtted.

Selline invaliidide avalikult aktsepteerimine-mitteaktsepteerimine tõi loomulikult kaasa erinevad suhtlemisvõimalused ja elustandardid. Kurtide-pimedate ühingud olid tänu suurtele riiklikele maksusoodustustele rikkad (nt Tallinna Silmakliinik ehitati pimedate ühingu rahadega). Nad said oma liikmeid toetada majanduslikult (raadiod, magnetofonid, remonditoetused jm), korraldasid isetegevust ja ekskursionee lõunapiirkondadesse, arendasid kurtide ja pimedate sporti, osalesid nii NSVLi kui ka ülemaailmsel spordivõistlustel. Mitteamaksepeeritutel kõik see puudus. Nemad olid ühiskonnast isoleeritud, ühingud olid poliitilistel põhjustel keelatud: invaliidid ju ei sobinud avalikult elama "nõukogulikus heaoluühiskonnas". Oli ajastu, kus emad, kellel sündisid puuetega lapsed, olid ise selles süüdi... sünnitusmajas tehti neile koheselt ettepanek lapse äraandmiseks lastekodusse.

Põhja-Eesti invaliididel oli tänu Soome TV-le mingi ülevaade invaliidide elust, nende ühingutest ja invaspordist lääneriikides. Paljud unistasid selliste ühingute loomisest Eestis, kuid puudus organisatsioon, mille kaudu selleni jõuda. Selleks saigi Automi Käsijuhtimissõidukite omanike sektor, mis oli esimene avalik võimalus invaliididel koguneda ja probleemide arutada.

RSK Invasport hooaja avavõistlused Norma staadionil Maarjamäel 1983.

Spordipäevad Keila-Joal 1984. Oda viskab Mihkel Aitsam, tolleaegne RSK Invasport esimees ja tuli hingeline puuetega inimeste organisatsioonide eest võitleja.

Vinge odamees Mati Kuuse.

Esimesed spordipäevad toimusid Kohila lähisel Pimedate Ühingu puhkebaasis. Viskasime palli ja tõukasime kuuli, lasime õhupüssist märki. Esiplaanil on Valter Udam.

Oma „pesa“ Pääsküla saunas

Üks minu mõtetest oli, et kui võimalik, siis invaspordi kaudu kaasata ja legaliseerida invaliidide laiem osavõtt ühistegevusest.

1981. aasta suvel korraldasimegi esimese kahepäevase kergejõustikukallakuga laagri (see oli üldse esimene invalaager) Kurtide Ühingu puhkebaasis Kohila lähisel. Õnnestumine oli täielik, positiivseid emotsioone jagus kõigile. Eriti on meelde jäänud Paidest pärit Alvar Näpping mees istuli maas kuuli tõukamas.

Edasi hakkas Automi Käsijuhtimissõidukite omanike sektor arenema kahes suunas. Esiteks sõidumeisterlikkuse arendamine ning ühiskondlike autoinspektorite grupi töö ja rahvarallid. Teiseks invasport pluss laiemat huvi pakkuvad kohtumised (juristide, arstide, alternatiivravi esindajate, dietoloogide, seksuoloogide ja teistega).

Tahtmata pisendada autospordi tähtsust, sest see vajab omaette ülevaadet, piirdun üldist arengut enam mõjutanud invaspordiga. Suureks takistuseks ürituste korraldamisel sektorisse koondunutele (Keilas ainult 4–5 inimest) oli liikumispuudelistele, eriti ratastooli kasutajatele, ligipääsetavate ruumide puudumine Tallinnas. Sõiduks Keilasse ja tagasi kulus palju aega ja vaeva. 80–90 protsendil liikmeskonnast puudus ka oma transpordivahend. Esimeseks ruumiks, mis enam-vähem vastas meie vajadustele, oli ETKVLi Ehitusvalitsuse uus saun Pääskülas Tihniku tänaval. Kokkuleppe saavutamine ruumide tasuta kasutamise kohta valdajatega ei olnud keeruline, kasutasime neid ruume mitu aastat, isegi suuri jõulupidusid sai seal peetud. Nii kandus sektori töö raskuspunkt üle Tallinna, mis aitas kaasa liikmeskonna kiirele kasvule.

Olulised külalised Leningradist

1982. aasta suvel võtsime kahepäevased inva-kergejõustikuvõistlused juba oma programmi.

Toimused need Haapsalu lähedal Doorakul Lääne-Kaluri puhkebaasis. Laager oli suur kordaminek, kohale tuli ligi 60–70 inimest (invaliidid ja nende pereliikmed) mitmest Eestimaa piirkon-

Doorakul harrastati nii klassikalisi kui rahvaspordialasid - tegelikult kaldus kõik murumängude poole. Alar Timusk, nüüd juba meie seast lahkunud, viskab rõngastega täpsust.

nast. Minu mäletamist mööda oli kaugeim pere Valgast. Nendega seoses mäletan, kuidas umbes 15-aastane poeg tõi süles tuppä füüsiliselt väga väikese liikumisvõimetu ema Aina.

Laager korraldati oma jõududega, võistlusplatsid tehti "karjamaale". Eriti meeldejääv oli õhtune pidu, mis vallandas fantaasia ja isetegemise tahtmise: esitati lühinäidendeid ja instseneeringuid.

Kõigile ootamatult saabus Doorakule Tõnu Karu, TA Küberneetika Instituudi teadustöötaja ja invaliikumise suur toetaja. Tema tõi kaasa tõelised üllatuskülalised: Leningradi Proteesimisinstituudi direktori, ortopeediaprofessori koos oma füsioteraapia osakonna juhataja dr Rõbakoviga. Tuldi vaatama, malli võtma ja sidemeid looma. Pärast võistlusi pidas professor Filatov meile loengu proteesimise hetkeseisust ja perspektiividest tolaeagses NSV Liidus. Tema ettekandest selgus, et ta osales NSVLi delegatsiooni koosseisus ÜRO istungjärgul, kui kinnitati ülemaailmne invaliidide aasta 1981, samuti invaprobleemide lahendamiseks invakümmeaastak 1983–1993. Kohtumine lõppes lubadusega kutsuda meid samal sügisel Leningradi osalema nende korraldatavatel kergejõustikuvõistlustel. Kutse 16 inimesele tuligi septembri alguses, Leningradi sõitsime nelja autoga. Kaasa võtsime esindajad kolmest ametkonnast: dr Fritsas Markusase Arstlik-Kehakultuuri Dispanserist, Eha Leppiku sotsiaalhooldusministeeriumist ja ühe instruktoriga Spordikomiteest (nime kahjuks ei mäleta). Nende inimeste kaasavõtmine Leningradi oli teadlikult planeeritud – oli tarvis, et Leningradis nähtut ei kommenteeriks vaimustunult invaliidid, vaid seda teeksid võimalikult erapooletud ametkondade esindajad. Meie salasooviks oli asutada Eestis invaliidide oma sõltumatu spordiorganisatsioon.

Tõeliselt suur võit – oma organisatsioon

Sõitsime Leningradi ettekujutusega, et seal on invasport palju arenenum kui meil ja et meie oleme ainult vaatlejad ja õppijad, kuid tegelikkus kujunes hoopis vastupidiseks.

Kui staadionile toodi bussidega sportlased-invaliidid, nad üles rivistati ja algas avadefilee, olime kui üks mees rivis ja tegime võistlused täies mahus kaasa. Emotsioonid olid suurepäraseks ning rahule jäid ka meie kaasasõitjad.

Leningradis ilmnis põhimõtteline erinevus Eesti ja sealse invaspordi vahel: kui meil oli kogu initsiatiiv invaliidide endi kätes (kogu vajaliku organiseerimis- ja kohtunikutöö tegid invaliidid ja nende pereliikmed), siis seal tegid selle töö ära valgetes kitlites meditsiinitöötajad; invaliidide omaalgatus oli võrdne nulliga, nemad toodi ainult võistlema. Tolleaegset suhtumist invaliididesse iseloomustas ka see, et võistluste algul lukustati staadioni metallväravad, sest toimuv ei olnud mõeldud publikule.

Meie edasine areng läkski plaani-päraselt – 26. detsembril 1982 toimus Õismäel rahvaspordiklubi Invasport asutamiskonverents, 3. jaanuaril 1983 kinnitati käskkirjaga ka põhikiri. Olime saavutanud esimese tõeliselt suure võidu – invaliidide oma iseseisva, juriidiliselt tunnustatud organisatsiooni. RSK Invasport oli ka üks esimestest rahvaspordiklubidest, mis sai Hoiupanga ametliku arveldusarve (Hoiupanga tolleage juhi Siim Kallase toel). Kuna klubi põhieesmärgiks oli invaspordi populariseerimine ja tegelemine rahvaspordiga, oli meil vaja sobivaid ruume. Selleks osutas hindamatu teene dr Markusas. Olles ise invaliid ja arst, mõstis ta invaliidistunud inimese hingeelu. Ta leppis kokku dispenseri pearsti

RSK Invasport delegatsioon võistlustel Omskis. Aasta on kas 1983 või 1984.

Pildil: Tiit Roos, Elgi Saare, Mihkel Aitsam, Merike Melsas, Aime Alas, Andrus Seppam (Zavjalov), Rein Lillema, Teet Karu, Arvo Kelement, Rait Aren.

Võistluste avamine 1984. aastal Keila-joal. Meil oli külalisi Omskist, Leningradist, Lätist, Leedust ...

Vaadake hoolega seda pilti – siin on palju tuttavaid inimesi, osa neist spordivad tänagi.

Keila-Joa spordipäevad 1984. Teadaolevalt esimene kord, kui Eestis mängiti istevõrkpalli. Esiplaanil võrgu ees Valer Falkenberg, tema taga Urmas Merila. Väljakul tunneb veel ära Andres Lõokese. Kes aga veel mängisid siis Eesti meeskonnas? Kes olid vastased? Muuseas, siis mängiti veel küllaltki staatilist mängu – pepu all olid padjakesed.

dr Annusega selles, et RSK Invasport võib õhtuti tasuta kasutada 2–3 korda nädalas nende Piritä Purjespordikeskuse 0-korrusel asuvaid ruume: treenažöörde- ja võimlemissaali ning soome sauna koos madala soojaveelise basseiniga. Dr Markusase (oli juba üle 80 aasta vana) initsiatiivil ja otsesel juhtimisel algasid üldtugevdavad treeningud. Paar aastat hiljem andis ta selle töö üle noorematele füsioterapeutidele. Need olid suurepärased kooskäimised, mis lisaks füüsilise enesetunde parandamisele aitasid väga palju kaasa invaliidide psühholoogilisele rehabilitatsioonile.

Pöördeline Keila-Joa suvelaager

Järgmine, 1984. aasta, oli järjekordselt pöördeline: hakates ette valmistama selle aasta laagrit, tuletas Arvo Kelement mulle meelde Kesktelevisiooni poolt 1981. aastal – ülemaailmsel invaliidide aastal – selleks spetsiaalselt valmistatud ja mitu korda korratud saadet Omski oblasti keskhaiglast, õigemini seal tehtavast tööst spinaalsete invaliidide rehabiliteerimisel, s.o meditsiinilis-sotsiaalselt rehabilitatsioonist, ametiõppest, autoõiduvõistlustest, invaspordist.

Arvo soovitas sinna kirjutada, et vaadata, kas see kõik oli "suur pakazuha" või toimub seal tõesti midagi. Kirjutasin. Vastus tuli väga kiiresti ja telegrammiga – saabub 16 inimest, nendest rästooliinvaliidide 4, ning saabutakse lennukiga 4–5 päeva enne võistluste algust. Selline vastus pani meid kiiresti tegutsema. Majutasime nad võistlustupaika Keila-Joa sanatoorsesse internaatkooli koos meiepoolsete abistajatega. Lätlaste kaudu oli info meie "tegutsemiste" kohta jõudnud Leetu, aktiivseerunud olid ka Leningradi invaliidid. Saatsime ka neile kutsed.

Esmakordselt toimusid võistlused staadionil ning esmakordselt oli kohal ka NSVLi press, agentuur APN. Sel ajal kui kohtunikud tegid kokkuvõtteid, otsustasime tutvustada istevõrkpalli (olime seda suure pehme rannapalliga Piritä võimlemissaalis dr Markusase eestvedamisel ja juhendamisel natuke harjutanud). Kuna tegu on meeskonnamänguga (ainsaga, mida invaliidid mängida said), meeldis see pealtvaatajatele se-

Invaspordi tulevikust!

RSK Invasport loomine oli omal ajal julge samm ja siis ka ainus mõeldav viis organiseerumiseks – läbi spordi. Klubist, mis elab ja hingab tänaselgi päeval – küll juba teise nime all ja teiste inimeste juhtimisel –, sai alguse liikumispuudega inimeste spordiliikumine Eestis. Tänavu võime tähistada 30 aasta möödumist ajast, kui alustasime, ning ehk ongi paras aeg tõsisemalt analüüsida, kuhu liigub kogu Eesti puuetega inimeste sport tulevikus. Ükski organisatsioon ei saa tegutseda kivisse raiutud reeglite järgi – muutuvad ajad, muutuvad ka tuuled. Oleme jõudnud ajajärku, kus tuleb tõsiselt kaaluda, kas poleks targem meie väikeses riigis ühendada jõud, et edasiliikumine oleks efektiivsem ja tulemusrikkam. Ei ole vaja panna pead liiva alla või taguda rusikaga vastu rindu – me saame hakkama ka omaette! –, kui tegelik elu näitab midagi muud. Puuetega inimeste sport on avardunud üle maailma, me oleme osa sellest, seal edukalt hakkama saanud, aga et ka tulevikus olla uhked oma saavutuste üle, tuleb leida edasiviivaid jõude, mõtteid ja tegutsemismalle.

Signe Falkenber
ELI peasekretär

davõrd, et kiires korras pandi kokku segameeskonnad ja turniir viletsal murupinnal läks lahti. Sellest päevast mängitaksegi endise NSV Liidu territooriumil istevõrkpalli!

